

ПРОБЛЕМИ. ГІПОТЕЗИ. УЗАГАЛЬНЕННЯ

ТИПОЛОГІЯ ВИРОБІВ ІЗ КРЕМЕНЮ ТА ОБСИДІАНУ
КУЛЬТУРИ ЛІНІЙНО-СТРІЧКОВОЇ КЕРАМІКИ
НА МАТЕРІАЛАХ ПАМ'ЯТОК БАСЕЙНІВ СТИРУ, ГОРИНІ,
ЗАХІДНОГО БУГУ І ВЕРХНЬОГО ДНІСТРА

Володимир ЧОРНОБРИВЕЦЬ

Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України,
вул. Винниченка, 24, 79008, м. Львів, Україна,
email: czornobrywetz@ukr.net

Висвітлено основні віхи історії дослідження 27 пам'яток, матеріали яких залучені до характеристики типології виробів із кременю та обсидіану і крем'яного виробництва людності культури ЛСК. Відображено стан дослідженості кожної пам'ятки, а також внесок окремих учених у різні періоди історії. Зазначено, що в міжвоєнний час вивченням неоліту Заходу України займалися такі вчені української та польської археологічних шкіл: В. Антоневич, О. Цинкаловський, Я. Фітцке, Я. Пастернак, В. Кобільник; у роки радянської влади та незалежності України дослідження проводили: Т. Пассек, К. Черниш, Т. Мовша, І. Свешніков, Ю. Захарук, М. Кучера, О. Позіховський, В. Пясецький, Б. Василенко, М. Пелешишин, В. Конопля, І. Михальчишин, Г. Охріменко, В. Ткач, П. Довгань, Н. Стеблій, Т. Ткачук, О. Златогорський, С. Теліженко, Б. Сало, О. Сілаєв, А. Гавінський, О. Ленартович та ін.

Відзначено внесок О. Цинкаловського, Я. Пастернака, В. Кобільника, І. Свешнікова, Д. Телегіна, Г. Охріменка, М. Пелешишина, В. Коноплі, С. Теліженка в розробку методики опрацювання колекцій і типологічних побудов. Зауважено, що проблематика розробки типології та класифікації крем'яних інвентарів в Україні перебуває у загальноєвропейському науковому контексті.

На основі розроблених раніше типологічних побудов, взоруючись на послідовність етапів обробки кременю, здійснено спробу схарактеризувати крем'яне виробництво людності культури ЛСК у межах системи координат «категорія–група–тип». На підставі типологічного та статистичного аналізу колекцій крем'яних інвентарів, локалізації пам'яток-маркерів та аналізу частоти використання окремих видів сировини, зокрема обсидіану, у період мезоліту та неоліту, зроблено припущення про можливу тяглість технології обробки кременю на межі двох епох.

Ключові слова: неоліт, культура лінійно-стрічкової кераміки, мезоліт, історія досліджень, археологічні розвідки та розкопки, колекції виробів із кременю та обсидіану, типологія, класифікація, Західна Волинь, Західне Поділля, Подністер'я, Прикарпаття.

Культура лінійно-стрічкової кераміки (ЛСК), або культурно-історична область лінійно-стрічкової кераміки, сформувалася у другій половині VI тис. до н. е. на основі культур Кьореш-Старчево, Караново, Вінча в Середньому Подунав'ї. Її носії рушили Верхнім Дунаєм у басейн Рейну на територію сучасної Німеччини та Північно-Східної Франції. Також із території Середнього Дунаю вони проникли через Моравську браму на північ, до Південної Польщі. Далі, на середину VI тис. до н. е. досягли території Волині й верхнього Подністер'я. Пам'ятки цієї культури відомі у Франції, Бельгії, Нідерландах, Німеччині, Австрії, Чехії, Словаччині, Польщі, Угорщині, Румунії, Молдові, Україні (Ленартович, 2009, с. 226). Географічні межі цього дослідження окреслено ареалом поширення пам'яток культури ЛСК на території Заходу України.

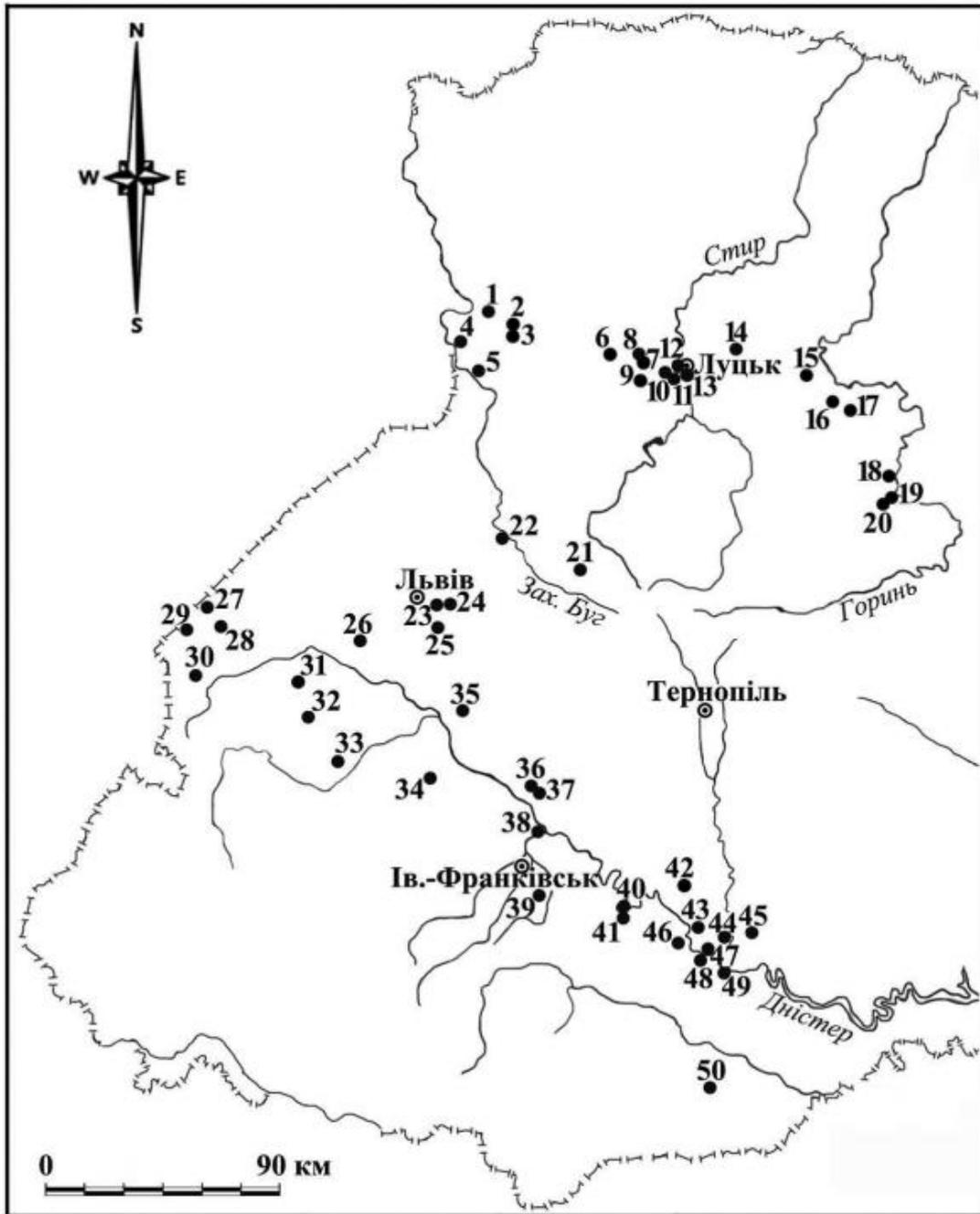

Рис. 1. Карта поширення пам'яток КЛСК на території Заходу України:

1 – П'ятидні; 2 – Шистів; 3 – Зимне; 4 – Кречів; 5 – Литовеж; 6 – Торчин; 7 – Усичі; 8 – Валентинів; 9 – Одереди; 10 – Баїв; 11 – Гірка Полонка; 12 – Гнідава; 13 – Голишів; 14 – Вишків; 15 – Клевань; 16 – Зозів; 17 – Рівне; 18 – Хорів; 19 – Острог; 20 – Межиріччя; 21 – Йосипівка; 22 – Тадані; 23 – Винники; 24 – Підберізіці; 25 – Гончарі; 26 – Комарно; 27 – Дроздовичі; 28 – Міжинець; 29 – Губичі; 30 – Біличі; 31 – Кульчиці; 32 – Котоване; 33 – Уличне; 34 – Корчівка ; 35 – Чорний Острів; 36 – Бовшів; 37 – Більшівці; 38 – Єзупіль; 39 – Марківці; 40 – Лука; 41 – Незвисько; 42 – Попівці; 43 – Торське; 44 – Блищанка; 45 – Більче Золоте; 46 – Стрільче; 47 – Заліщики; 48 – Звенячин; 49 – Василів; 50 – Снячів.

Fig. 1. Map of spreading of sites of LPC on the territory of Western Ukraine

Ця область належить до південно-західного краю Східноєвропейської платформи, через цю територію проходить Головний європейський вододіл. Тут беруть початок річки Західний Буг і Дністер.

Олена Ленартович поділяє регіон на дві області: північну та південну. Північна область охоплює південну частину історичної Волині (Волинська та Рівненська обл., частково північні райони Львівської та Тернопільської обл.), південна – Верхнє та Середнє Подністер'я. Межа між ними проходить по орографічній лінії Розточчя–Гологори–Вороняки (рис. 1).

На теренах Волині географи виділяють Поліську низовину, Волинську височину, Мале Полісся. На півдні Волинську височину змінює хвилясте підвищення Сокальського пасма, яке переходить у рівнинні райони Малого Полісся. На південному заході воно обмежене горбистою височиною Розточчя, а на півдні та південному сході – Поділлям. У південній зоні виділяються Подільська та Передкарпатська височини. Природним кордоном між двома височинами є долина Дністра. Подільська височина розташована на лівому березі Дністра. Це – видовжене з північного заходу на південний схід плато, розчленоване сіткою річкових долин. У складі Подільської височини виділяють декілька геоморфологічних районів: Розточчя, Давидівське, Гологірське і Верхньобузьке пасмо (Вороняки), Перемишлянське, Бібрське, Стільське, Бережанське, Горожанське та Монастирське горбогір'я. На Верхньобузькому пасмі бере початок р. Західний Буг. На захід від Подільського горбогір'я між річками Зуброю та Верещицею простягається рівнинна ділянка – Львівське Опілля, що на півночі межує з Розточчям, а на півдні – із Дністром. Особливість ландшафту Поділля – велика кількість приток, які впадають у Дністер із лівого берега і течуть із півночі на південь. Передкарпаття – передгірна височина, яка має загальний нахил на південний схід від Карпат до долини Дністра та Пруту і відзначається великою горизонтальною й вертикальною розчленованістю. Передкарпаття складається з горбисто-грядових вододільних височин, ярів, балок. На правобережжі Верхнього Дністра представлене низькогір'ям, де розвиваються терасово-аккумулятивні форми рельєфу (Ленартович, 2011, с. 64–66).

Питанням періодизації культури приділяли увагу чеські дослідники Богумил Соудський та Євжен Неуступний. Пізніше, опираючись на матеріали Південно-Західної Словаччини, Юрай Павук розробив такі ступені-етапи культури: старшу (давню – *ältere LBK*), молодшу (пізню – *jüngere LBK*) і групу типу *Železovce*. Поділу пам'яток культури ЛСК на три етапи дотримувався і польський дослідник Вітольд Генсель. Ранній період, який він назвав «донотний», поділив на фази 1a і 1b, середній – «нотний», а до пізнього періоду, на його думку, належать пам'ятки типу *Železovce*. Аналогічної схеми дотримується і Григорій Охріменко, дослідник неоліту Волині. Він запропонував таку схему періодизації пам'яток культури ЛСК Західної Волині:

- ранній період – 5600–5300 рр. до н. е.;
- середній – 5300–5000 рр. до н. е.;
- пізній – 5000–4700 рр. до н. е. (Охріменко, 2009, с. 77–78).

На території України культура ЛСК пройшла три етапи розвитку. Раннім датовано поселення Рівне; середнім («нотним») – Голишів II, Гірка Полонка, Ратнів II, Тадані, Буськ, Винники-«Лазки», Виннички II-Гончари, Котоване I, II, Уличне I; межею середнього та пізнього – Торське та Блицанка I, пізнім – Луцьк-Гнідава (Охріменко, 2009, с. 82; Теліженко, 2015, с. 69; Пелещин, 1992, с. 7; 1999, с. 26; Конопля, Стеблій, 2009, с. 94; Конопля, 1999, с. 130–133; 2008, с. 209–210; 2009, с. 105; Ленартович, 2010, с. 91; Черныш, 1962, с. 83–86). Серед пам'яток, які потребують уточнення щодо датування варто відзначити поселення Комарів, Нова Скварява II, III, IV, Хренів VI, Муроване, Мединя III.

Перші стаціонарні та розвідкові дослідження пам'яток культури ЛСК на території України відбулися в міжвоєнний час. Їх проводили Владзімеж Антоневіч, Олександр Цинкаловський, Ян Фітцке, Ярослав Пастернак, Володимир Кобільник. У роки радянської влади та пізніше, за незалежності України, їх вивчали Тетяна Пассек, Катерина Черниш,

Тамара Мовша, Ігор Свешніков, Юрій Захарук, Михайло Кучера, Олександр Позіховський, Валерій Пясецький, Борис Василенко, Микола Пелещин, Віталій Конопля, Іван Михальчишин, Григорій Охріменко, Віталій Ткач, Петро Довгань, Наталія Стеблій, Тарас Ткачук, Олексій Златогорський, Сергій Теліженко, Богдан Сало, Олександр Сілаєв, Андрій Гавінський, Олена Ленартович та ін.

Результати вивчення пам'яток культури ЛСК представлено як публікаціями окремих колекцій, так і узагальнювальними працями. Варто відзначити публікації матеріалів пам'яток: **Котоване** (Кобільник, 1934, с. 11–12; Кобільник, 1935а, с. 14; Кобільник, 1935б, с. 21; Кобільник, 1936, с. 5; Кобільник, 1937, с. 75; Свешніков, 1954, с. 100–130), **Уличне I** (Кобільник, 1934, с. 11–12; Кобільник, 1935а, с. 14; Кобільник, 1935б, с. 21; Кобільник, 1936, с. 5; Кобільник, 1937, с. 75; Конопля, 1999, с. 130–132), **Торське** (Черныш, 1962, с. 83–86; Пассек, Черныш, 1963, с. 21–22), **Тадані** (Пелещин, 1999, с. 22–46), **Винники-«Лазки»** (Пелещин, 1992, с. 3–14; Білас, Конопля, Тимець, 2008, с. 68–78; Білас та ін., 2012, с. 264–282), **Нова Скварява II, III, IV** (Конопля, Яворівський, 2003, с. 1–48), **Блищанка I** (Конопля, 2008, с. 196–222), **Рівне, Луцьк-Гнідава, Гірка Полонка, Голишів II** (Охріменко, 2009, с. 33–96; Златогорський, 2010, с. 300–302; Златогорський, Бардецький, 2010, с. 101–106; Златогорський, Ткач, Бардецький, 2011, с. 143; Bardetskiy, 2012, с. 361–370; Златогорський, Вашета, 2012, с. 180), **Комарів** (Бугай, Войнаровський, Конопля, 2009, с. 1–171), **Хренів VI** (Білас, Конопля, 2009, с. 119–138), **Виннички II-Гончари** (Конопля, 2009, с. 91–118; Сало та ін., 2012, с. 302–303), **Мединя** (Конопля, 2010, с. 385–393), **Буськ** (Конопля, Стеблій, 2009, с. 81–110; Конопля, Довгань, Стеблій, 2010, с. 93–134; Сілаєв, Довгань, Конопля, 2012, с. 67–69), **Муроване** (Білас, Конопля, Сілаєв, 2013, с. 21–23), **Ратнів II** (Теліженко, 2015, с. 63–75), **Модричі I** (Сілаєв, Ільчишин, Теліженко, 2021, с. 188–217).

До проблеми походження культури ЛСК на підставі аналізу крем'яних комплексів зверталися Валерій Манько та Сергій Теліженко (Манько, Теліженко, 2016, с. 3–24). Виробничі інвентарі неолітичних пам'яток не раз ставали предметом дисертаційних досліджень (Гаскевич, 2003, с. 5–6; Ленартович, 2013, с. 10).

До представленої роботи залучені матеріали 27 пам'яток, колекції яких достатньо повні й більш-менш чисті. Розгляньмо локалізацію та історію дослідження пам'яток, а також окремі аспекти їх стратиграфії та планіграфії.

Пам'ятку **Рівне** (Рівненська обл.) у 1983 р. відкрив В. Пясецький. Її було локалізовано на південній околиці міста, на краю першої надзаплавної тераси правого берега р. Устя (ліва притока р. Горинь). Під час подальших досліджень тут зібрано значну колекцію крем'яного інвентарю (Пясецький, Охріменко, 1990, с. 69–77; Охріменко, 2009, с. 33–34).

Пам'ятка **Луцьк-Гнідава** (Волинська обл.) відома з 30-х років ХХ ст. із досліджень Я. Фітцке в цегельні Глікліха (Fitzke, 1937, s. 231–232). У 1967–1969 рр. стаціонарні дослідження поселення в ур. Гнідавська Гірка проводили Мирон Матвієйко та Михайло Кучера. Було відкрито площу 600 м² і зібрано 120 виробів із кременю (Кучера, 1971, с. 242–245). Експедиція Волинського відділу Товариства охорони пам'яток історії та культури в 1981 р. дослідила пам'ятку повторно. У залишках двокамерного житла й землянки було знайдено вироби із кременю (Охріменко, 1983, с. 303). У 1983 р. в ур. Гнідава завершено розкопки напівземлянки (Охріменко, 1985, с. 337). У 2008 р. експедиція Волинської філії ДП «Волинські старожитності» НДЦ ОАСУ Інституту археології НАН України, яку очолив Олексій Златогорський, дослідила частину багатощарової пам'ятки в ур. Гнідавська Гірка на площі 96 м². У культурному шарі було виявлено фрагменти кераміки й вироби з кременю (Златогорський, 2010, с. 300–302). У 2009 р. дослідження в ур. Гнідава були продовжені, цього разу – у центральній частині пам'ятки на місці будівництва житлового будинку, за 0,37 км від церкви в с. Рованці. Розкрито площу 636,5 м². Дев'ять об'єктів містили матеріали культури ЛСК: вироби з кременю і каменю, фрагменти кераміки (Златогорський, Бардецький, 2010, с. 101–106). У 2010 р. експедиція Волинської філії ДП «Волинські старожитності» НДЦ ОАСУ Інституту археології НАН

України продовжила дослідження багатошарової пам'ятки в ур. Гнідавська Гірка. У розкопі 12 і траншеї було виявлено вісім об'єктів, у заповненні яких траплялися матеріали культури ЛСК, зокрема вироби із кременю і каменю, фрагменти кераміки (Bardetskiy, 2012, р. 361–370; Златогорський, Ткач, Бардецький, 2011, с. 143). У листопаді 2010 р. – квітні 2011 р. експедиція ДП «Волинські старожитності» продовжила дослідження багатошарового поселення Гнідавська Гірка. В об'єкті 5 було знайдено фрагменти кераміки культури ЛСК і вироби із кременю (Златогорський, Вашета, 2012, с. 180).

Пам'ятка **Гірка Полонка** (Луцький р-н Волинської обл.) була відкрита 1978 р., активні дослідження в 1983 р. розпочала експедиція Волинського відділу Українського товариства охорони пам'яток історії і культури. Пам'ятку локалізовано за 0,5 км на схід від села, на правому березі р. Черногузки (ліва притока р. Стир), що має тут широку заплаву. Тоді було виявлено частину поселення в ур. Лоб, на схід від села. На розкритій площі 40 м² досліджено дві неолітичні напівземлянки, у заповненні об'єктів знайдено фрагменти кераміки, вироби із кременю та каменю (Пясецький, Охріменко, 1990, с. 80; Охріменко, 1985, с. 337; Охріменко, 2009, с. 33–34).

Пам'ятку **Голишів II** (Луцький р-н Волинської обл.) відкрив краєзнавець М. Матвієйко, обстежив у 70-х роках ХХ ст. Г. Охріменко. Експедиції Волинського обласного краєзнавчого музею та Луцького історико-культурного заповідника Старе Місто протягом чотирьох сезонів (1988–1991) продовжували дослідження пам'ятки. Вона розміщувалася біля Асфальтного заводу, на лівому березі р. Черногузки, що впадає у Стир, із лівого боку в ур. Зарвихвости. Загалом, протягом досліджень було розкрито площу 1044 м² і виявлено п'ять об'єктів. У їхньому заповненні знайдено вироби із кременю та фрагменти кераміки (Охріменко, 1997, с. 101–103; Охріменко, 2009, с. 33–34).

Пам'ятку **Ратнів II** (Луцький район Волинської обл.) у 2014 р. дослідили співробітники ДП ОАСУ «Волинські старожитності» на чолі з О. Златогорським. Вона розташовувалася на надзаплавній терасі стрімкого правого берега р. Черногузка, у північній околиці села. Під час шурфування та розвідкових робіт було зафіксовано два заглиблені об'єкти і два вогнища, у заповненні – ціла керамічна форма, фрагменти кераміки та вироби із кременю (Златогорський, Теліженко, Ткач, 2015, с. 26; Теліженко, 2015, с. 63–67).

Пам'ятку **Комарів** (Шептицький р-н Львівської обл.) досліджена під час розвідкових робіт, які провів Віктор Войнаровський і Павло Бугай. Матеріали доби неоліту зафіксовано на околицях села, в урочищах Вулиця Шевченка, Байорові Дуби, Перед мостом (На випас), Груша. Урочище Вулиця Шевченка розташоване на південно-західній околиці с. Комарів. Це – край тераси, оконтуреної петлею стариці р. Білий Стік. Урочище Байорові Дуби розташоване на південь від села, на широкому рівному плато, обмеженому з півдня руслом і заплавою р. Білий Стік, із півночі – старицею Білого Стоку. Урочище Перед мостом (На випас) – за 200 м на південь від сільського цвинтаря. Воно займає високу округлу рівну терасу правого берега р. Білий Стік, зліва від дороги на пасовисько. Урочище Груша – на південно-східній околиці села, на рівній ділянці невеликого плато, обмеженого з півдня руслом і широкою заплавою р. Білий Стік, а з північного заходу – старим руслом ріки та присадибнимигородами (Бугай, Войнаровський, Конопля, 2009, с. 5–42).

Пам'ятку **Нова Скварява** (Жовківський р-н Львівської обл.) виявив Зеновій Яворівський, повторно обстежили впродовж 2000–2001 рр. науковці ЛНУ ім. І. Франка Роман Берест, Михайло Филипчук, Роман Чайка. Одношарове поселення Нова Скварява II розміщене за 1,5 км на північ від села, на схід від ур. Рудки, на видовженому виступі висотою до 3 м над рівнем заболоченої низини, орієнтованому довшою віссю вздовж лінії схід–захід. Двошарове поселення Нова Скварява III – за 0,5 км на північ від села. Одношарове поселення Нова Скварява IV – за 1,9 км на північний захід від с. Нова Скварява, на південний схід від присілка Гута, в ур. Опилавка, на рівній ділянці лівого берега безіменного потічка, допливу р. Рати (Конопля, Яворівський, 2003, с. 7–13).

Пам'ятку **Тадані** (Львівський р-н Львівської обл.) відкрив і стаціонарно дослідив М. Пелещишин упродовж 1977–1979 рр. Розташована вона на вузькому довгому місі лівого берега р. Західний Буг при впадінні в нього зараз мілководної річки Горпинка (ур. Замчисько). Під час дослідження поселення виявлено 16 ям (15 – інтерпретовано як житла). У заповненні об'єктів знайдено вироби із кременю, каменю, фрагменти кераміки (Пелещишин, 1999, с. 22).

Пам'ятку **Буськ** (Золочівський р-н Львівської обл.) дослідила експедиція Інституту археології ЛНУ ім. І. Франка під керівництвом П. Довганя та Н. Стеблій у 2007–2008 рр. Дослідження відбувалися на площі господарського подвір'я колишнього маєтку графа Казімежа Бадені. На північному краї плато, над старицею Західного Бугу закладено розкоп III площею 20 м². Було виявлено два об'єкти. У них, а також у перевідкладеному культурному шарі знайдено вироби з кременю і каменю, фрагменти кераміки (Довгань, 2008, с. 151; Конопля, Стеблій, 2009, с. 81). У 2008–2009 рр. Буська археологічна експедиція досліджувала багатошарову пам'ятку на вул. Є. Петрушевича площею 100 м². У передмісті Воляни З. Павлик зібрав шість виробів із кременю, датовані неолітичним часом (Конопля, Довгань, Стеблій, 2010, с. 95–100). Упродовж 2011–2012 рр. розвідкові роботи на південній околиці м. Буськ проводили співробітники НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАНУ та Інституту археології ЛНУ ім. І. Франка. На ділянці, відведеній під будівництво тепличного комплексу, неподалік вул. Бузької, за 0,2 км на південний схід від краю вуличної забудови, за 0,3 км на схід від птахофабрики, вздовж північно-східного схилу лівого берега р. Західний Буг було виявлено пам'ятку доби неоліту (Сілаєв, Довгань, Конопля, 2012, с. 67–69).

Пам'ятку **Хренів VI** (Львівський р-н Львівської обл.) відкрили й обстежили наприкінці ХХ ст. співробітники Львівського історичного музею та Історико-краєзнавчого музею м. Винники. Пам'ятка розташовувалася за 1,5 км від с. Хренів на останці правого берега р. Думни, заввишки до 1 м над рівнем заплави (Білас, Конопля, 2009, с. 119–127).

Пам'ятку **Муроване** (Львівський р-н Львівської обл.) виявив 2013 р. Б. Тичина, який зібрав на присадибній ділянці 42 артефакти із кременю і передав їх співробітникам НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАНУ. З усіх виробів 23 належать до нео-енеолітичного часу, їх В. Конопля попередньо відніс під час опрацювання до культури ЛСК (Білас, Конопля, Сілаєв, 2013, с. 21–22).

Пам'ятку **Винники-«Лазки»** (Львівський р-н Львівської обл.) дослідив 1991 р. М. Бандрівський за дорученням археологічної комісії НТШ за участю співробітників Винниківського історико-краєзнавчого музею. Розкопки продовжили науковці історичного факультету ЛДУ ім. І. Франка: завідувач кафедри історії стародавнього світу і середніх віків проф. М. Пелещишин, завідувач науково-дослідної археологічної лабораторії Володимир Касюхнич, наукові співробітники Василь Рудий і Петро Довгань. Пам'ятка розташована в південно-східній околиці м. Винники, в ур. Лазки, яке є незначним підвищенням, що з'єднувалося з лівим давнім високим берегом р. Маруньки (права притока Полтви). Частково воно було зруйноване котлованом для водосховища. У заповненні округлих об'єктів знайдено вироби із кременю, каменю та фрагменти кераміки (Пелещишин, 1992, с. 1–7). Улітку 2008 р. співробітники Історико-краєзнавчого музею м. Винники провели археологічні дослідження на південно-східній околиці міста (Білас, Конопля, Тимець, 2008, с. 68–71). Наприкінці 2011 р. експедиція Історико-краєзнавчого музею м. Винники під керівництвом Наталії Білас провела розвідкові роботи та невеликі за площею розкопки, у результаті яких було виявлено житловий об'єкт неолітичного часу й матеріали культури ЛСК (Білас та ін., 2012, с. 264–279).

Пам'ятку **Виннички II-Гончари** (Пустомитівський р-н Львівської обл.) уперше 1983 р. виявила експедиція ЛДУ ім. І. Франка, яку очолив М. Пелещишин. Локалізується вона на східній околиці хут. Людвини, безпосередньо на схід від сучасної житлової забудови, за 0,6 км на північний захід від північної околиці с. Гончари, за 0,3 км на захід від автодороги Гончари–Виннички, займає південно-східний і східний схили пагорба на першій надзаплавній терасі правого берега р. Кабарівки. Досліджено приблизно 360 м² площі (Пелещишин, 1985, с. 339;

Конопля, 2009, с. 100–103). Повторно пам'ятку вивчали 2011 р. співробітники НДЦ «Рятівна археологічна служба» (Сало та ін., 2012, с. 302).

Пам'ятку **Котоване** (Дрогобицький р-н Львівської обл.) відкрив та обстежував В. Кобільник упродовж 1933–1937 рр. (Кобільник, 1934, с. 11–12; Кобільник, 1935а, с. 14; Кобільник, 1935b, с. 21; Кобільник, 1936, с. 5; Кобільник, 1937, с. 75). У 1942 р. розвідкові та стаціонарні дослідження пам'яток проводив Я. Пастернак. Пам'ятку Котоване I було локалізовано в ур. Запуст (за 650 м на південь від села, на правому березі р. Бистриця, приблизно за 2 км від річки). У межах розкопу виявлено сліди двох напівземлянок, у заповненні – фрагменти кераміки та крем'яний інвентар (Пастернак, 1942; Сवेशников, 1954, с. 119). У 1982 р. Прикарпатська експедиція ІСН АН УРСР спільно зі співробітниками Львівського природознавчого музею АН УРСР, Дрогобицького краєзнавчого музею, Івано-Франківського інституту нафти і газу обстежила вже відому пам'ятку Котоване в ур. Запуст та зафіксувала дві нові: перша – за 2 км на південь від с. Ступниці, друга – за 0,5 км і 0,7 км на північний захід (Мацкевой, 1984, с. 297).

Пам'ятка **Модричі I** (Дрогобицький р-н Львівської обл.) відкрита 2018 р., у 2020 р. її дослідили стаціонарно співробітники НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України. Розташована на південно-східній околиці села, на високому правому березі р. Вишніці. Під час робіт виявлено 137 об'єктів: 3 великі господарські споруди, 4 конструкції у вигляді ровів і 130 стовпових ям. Об'єкти – складові двох великих наземних будинків. У культурному шарі й заповненні об'єктів знайдено фрагменти кераміки і вироби із кременю й обсидіану (Сілаєв, Ільчишин, Теліженко, 2021, с. 188–214).

Пам'ятка **Уличне I** (Дрогобицький р-н Львівська обл.) відкрита у 30-х роках ХХ ст. під час розвідкових робіт В. Кобільника (Кобільник, 1935а, с. 14). Повторно її виявив 1994 р. учитель місцевої школи Степан Стельмахович. Розташована вона за 1,5 км на північний схід від села, між урочищами Роставка та Кошарки, займаючи майже рівну, з незначним нахилом до півночі, ділянку правого берега безіменного струмка, заввишки майже 1 м над рівнем заплави. У 1996 р. для визначення приблизних меж поселення секція археології Львівського історичного музею провела шурфування. Під час робіт було знайдено вироби із кременю і каменю, фрагменти кераміки (Конопля, 1999, с. 130–132).

Пам'ятку **Мединя III** (Івано-Франківський р-н Івано-Франківської обл.) відкрив місцевий краєзнавець М. Дзеря. У 1984 р. розвідкові роботи тут проводили Р. Грибович і В. Конопля у складі експедиції ІСН АН УРСР (тепер – Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України). Пам'ятку було локалізовано в ур. Кар'єр на звернутому до півдня схилі першої надзаплавної тераси правого берега р. Лімниці – правого допливу Дністра, її територія була частково зруйнована кар'єром місцевої цегельні. Поселення займає нижню частину схилу, тягнеться вздовж берегової лінії і в первісному вигляді могло локалізуватися у смузі завдовжки до 200 м і завширки до 40–50 м (Конопля, 2010, с. 385–393).

Пам'ятку **Торське** (Чортківський р-н Тернопільської обл.) відкрив й обстежив 1921 р. В. Антоневіч, дослідник віднайшов три ряди окопів між Дністром і Збручем, в одному з них, ближчому до с. Глушки, виявив у стінці сліди трьох землянок. Перше поселення зафіксоване за 12 м від лісу. Його майже повністю розкопали австрійські вояки. Серед виробів із кременю було знайдено пластину, дві ретушовані пластини, два скребки. Сліди другого поселення зафіксовано за 4 м від першого. Тут було знайдено кілька відщепів із кременю. На третьому поселенні, виявленому за 60 м на схід від першого окопу, знайдено розбитий начетверо диск зі світлого кристалічного пісковика. Однієї частини бракувало. Можливо, це зернотерка (Antoniewicz, 1921, с. 79–85). У 1959 р. і 1960 р. дослідженням пам'ятки займалася Молдовська експедиція Інституту археології АН СРСР під керівництвом К. Черниш. Пам'ятку локалізовано ближче до селища Глушкове, в ур. Шанці. Під час стаціонарних досліджень у межах розкопу виявлено три напівземлянки, у заповненні – вироби із кременю, каменю, фрагменти кераміки (Черныш, 1962, с. 83–84; Пассек, Черныш, 1963, с. 21–22).

Пам'ятку **Блищанка I** (Чортківський р-н Тернопільської обл.) досліджувала впродовж 1989–1990 рр. і 1992 р. експедиція Інституту суспільних наук АН УРСР та Інституту народознавства НАН України під керівництвом В. Коноплі. Розташована за 0,5 км на південний схід від села, в ур. Горби, на плато другої надзаплавної тераси правого берега р. Серет. Місцевість має вигляд пологого схилу мисоподібного виступу заввишки до 8 м, оконтурене лівим берегом струмка Ярмівка, а зі сходу – потічком Гнила, які зливаються у глибокій і вузькій улоговині, стаючи правосторонньою притокою цієї річки. За 3 роки було досліджено площу 1368 м². Під час робіт виявлено частково зруйновану напівземлянку (Конопля, 2008, с. 197–210).

Перш ніж перейти до характеристики виробничого інвентарю культури ЛСК варто розглянути підходи науковців до типології і класифікації. Проблему типології виробничого інвентарю неолітичної спільноти українські вчені розглядали в контексті публікації матеріалів. Закономірно, що їх типологічні побудови опиралися на досвід власної наукової школи, а також центрально- і західноєвропейських дослідників. До її розробки доклалися: О. Цинкаловський, Я. Пастернак, В. Кобільник, Д. Телегін, В. Конопля, М. Пелецишин, С. Теліженко, Г. Охріменко, І. Свешніков та ін. У 1954 р. І. Свешніков зробив спробу функціональної інтерпретації виробничого інвентарю пам'ятки Котоване. Так, учений запропонував можливу спеціалізацію кременевого і кам'яного інвентарю: знаряддя для обробки дерева (свердлені сокири, клиновидні тесла із прямим та асиметричним лезами, скребки різних типів, свердла) і кістки (різці), шкіри (кінцеві скребки), землеробські знаряддя (вкладні до серпів, зернотерки, пести). Автор також звернув увагу на відсутність вістер від стріл, що вказує на відхід від мисливства і перехід до скотарства. Зауважу, що це не було новою думкою – свого часу на це вказував і Євген Кричевський (Свешніков, 1954, с. 100–130). Також варто відзначити методологічну статтю Дмитра Телегіна. На основі колекцій матеріалів доби мезоліту–неоліту Молдови, України і Північного Кавказу вчений склав номенклатурний список виробів. Його основні одиниці – види виробів, їхні типи і підтипи. При цьому види були поділені на дві великі групи. До групи А належать нуклеуси, заготовки знарядь і відходи виробництва, до групи Б – знаряддя праці: ножі, вкладні серпів, ретушовані пластини, скребки, скобелі, різці, вістря, косі вістря. Методологічна заслуга ученого – увага лише до тих критеріїв, на основі яких вибудовується система відмінних рис між знаряддями, що мають антропогенне походження, себто є продуктом людської праці (Телегін, 1976, с. 22–400). В узагальнювальній монографії 1991 р. Леонід Мацкевий подав розширену схему опису матеріалів. Вона побудована згідно з етапами обробки кременю й відображає класифікацію як понять, так і виробів. Автор виділяє типи, керуючись такими критеріями, як морфологія виробів, технологія первинної і вторинної обробки, функціональна приналежність (Мацкевой, 1991, с. 23–33).

Звертаючись до історіографії проблеми розробки сталої типології неолітичних виробничих інвентарів Центрально-Східної та Західної Європи, варто згадати висновки Краківського міжнародного симпозіуму 1971 р. У галузі методології дослідники зійшлися на необхідності складання до кожної пам'ятки тип-листів для кам'яного інвентарю, де типологія буде пов'язана більше із функціональною складовою і не буде пов'язаною з геометричною формою знарядь (Matejíčková, 2008, р. 27–28).

Інна Матейчукова в методологічній частині своєї роботи зазначає, що дотримується загальної класифікаційної схеми, яку розробили Мартін Оліва, Анна Дзедушицька-Махнікова, Яцек Лех і Йоланта Малецька-Кукавка. До схеми ввійшли чотири категорії виробів: перша об'єднує пренуклеуси та нуклеуси, друга – пластини та їх січення, третя – відщепи та відходи, четверта – знаряддя праці. Вслід за Малгожатою Качановською Інна Матейчукова поміняла місцями другу і третю категорії, а також доповнила схему новими дослідженнями німецьких колег: Вольфганга Таута, Андреаса Ціммермана, Юргена Вайнера, Йоахіма Хана. Розроблені ще у ХХ ст. чеськими, польськими і німецькими дослідниками, схема та її доповнення цілком

відповідають технологічним етапам обробки кременю, тому й досі залишаються актуальними (Mateiucová, 2008, p. 171–172).

Кожна класифікаційна схема має свої особливості, проте спільний знаменник усіх – увага до таких критеріїв, як послідовність етапів обробки кременю та функційна належність виробів. Усі вироби будуть розглянуті в межах трьох категорій: на рівні первинної обробки (групи пренуклеусів, нуклеусів, відбійників, пластин і відщепів без вторинної обробки та їхні похідні типи), із вторинною обробкою (групи знарядь праці та їхні похідні типи) та відходи виробництва. У системі координат класифікації всі артефакти підпорядковуються такій ієрархії: категорія, група, тип.

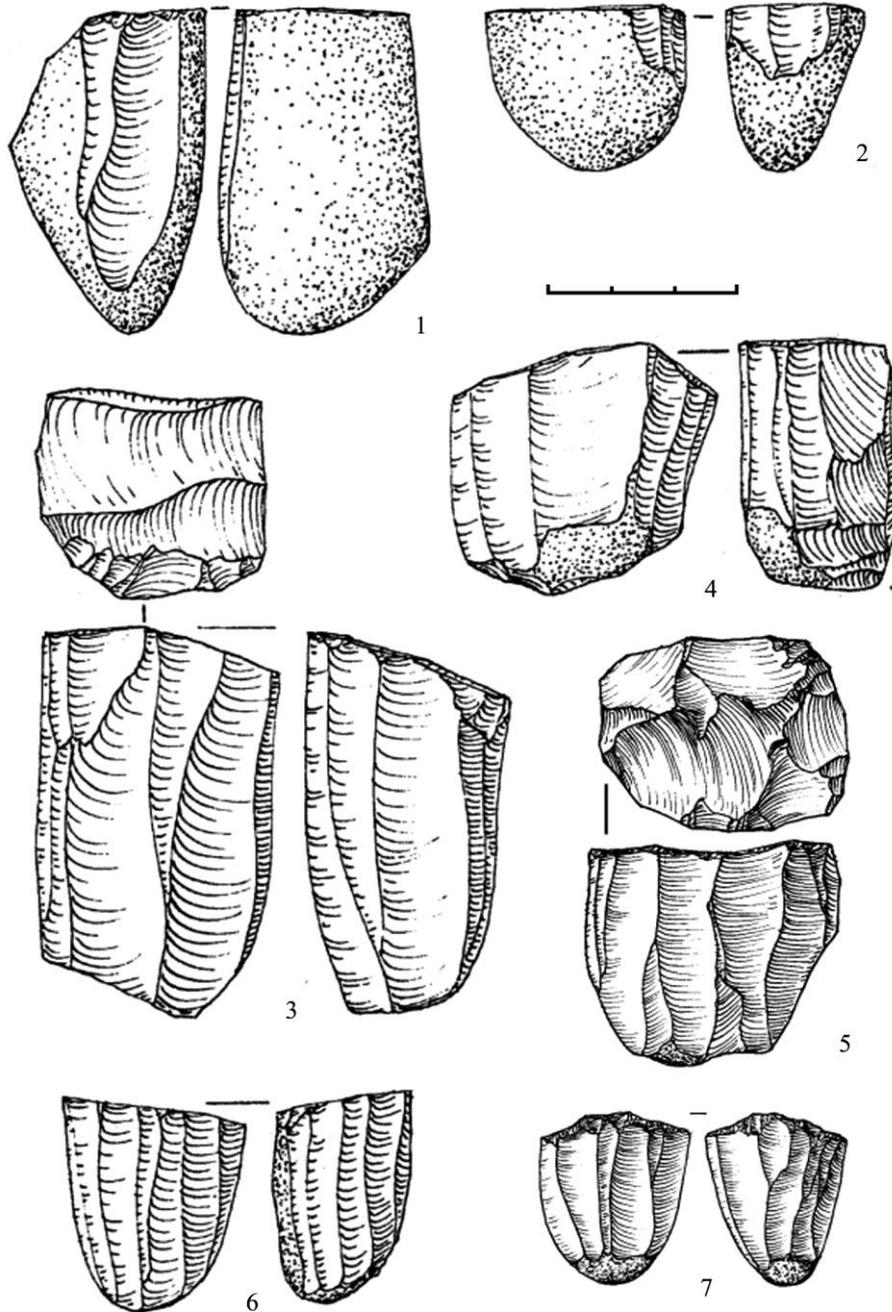

Рис. 2. Пренуклеуси та нуклеуси (за В. Коноплею)
Fig. 2. Pre-cores and cores (by V. Konoplya)

У крем'яному виробництві людність культури ЛСК послуговувалася переважно місцевою якісною сировиною, зокрема туронським кременем (західноволинським і подільським різновидами) (Конопля, 1998, с. 148–155), а також імпортною сировиною. У виробництві використовували обсидіан, який, можливо, отримували від носіїв кришської, мальованої кераміки або буковогірської культур Закарпаття, від словацьких або угорських неолітичних спільнот (Tringham, 1971, р. 130). Вироби з обсидіану знайдені на таких пам'ятках: Луцьк-Гнідава, Комарів (ур. Байорові Дуби), Котоване I, II, Модричі I, Мединя III, Уличне I, Більшівці II, Голосків, Блищанка I, Звенячин, Жванець. Показово, що використання обсидіану припадає на середній і пізній етапи розвитку культури (Златогорський, Бардецький, 2010, с. 101–114; Бардецький, 2021, с. 141; Бугай, Войнаровський, Конопля, 2009, с. 62; Свешников, 1954, с. 100–130; Кобільник, 1934, с. 11–12; Кобільник, 1935а, с. 14; Кобільник, 1935b, с. 21; Кобільник, 1936, с. 5; Кобільник, 1937, с. 75; Сілаєв, Ільчишин, Теліженко, 2021, с. 213; Конопля, 2010, с. 385–393; Конопля, 1999, с. 130–132; Конопля, 2008, с. 196–222; Ткачук, Кочкін, Щодровський, 2017, с. 34; Пассек, Черныш, 1963, с. 20–21; Радієвська, 1992, с. 57–61). Також є матеріальні свідчення використання шоколадного кременю з Польщі (матеріали з пам'ятки у Винничках II-Гончарах (Конопля, 2009, с. 100).

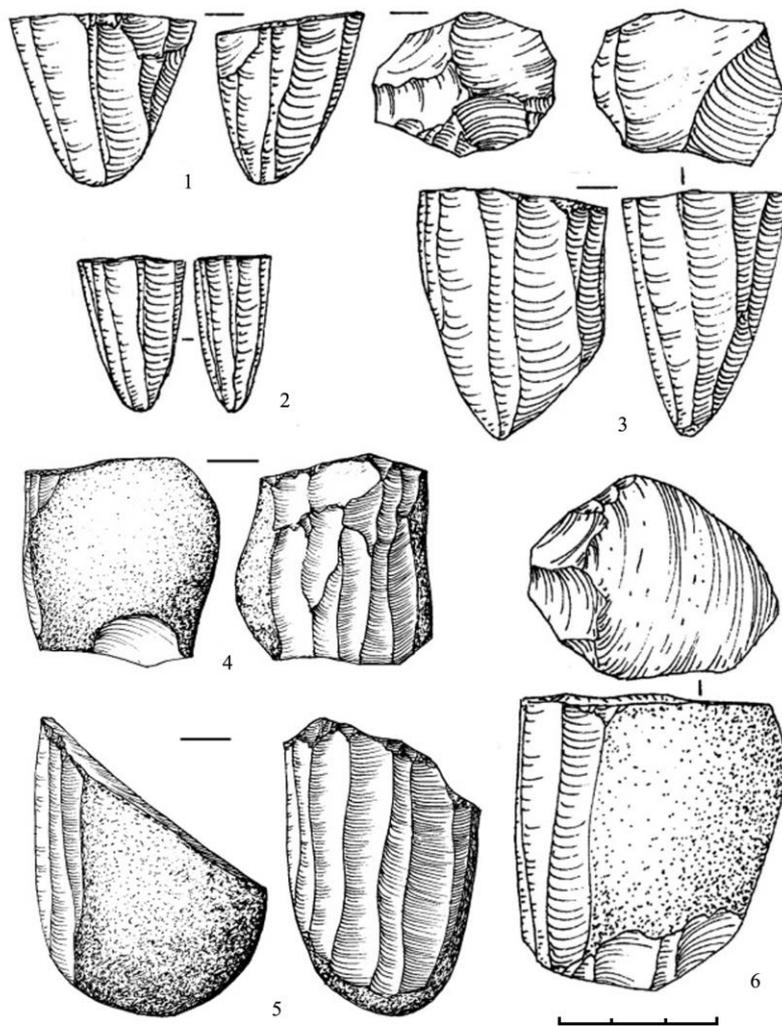

Рис. 3. Нуклеуси (за В. Коноплею)
Fig. 3. Cores (by V. Konoplya)

Перейдімо до характеристики типології виробів із кременю й обсидіану. До першої категорії належать групи **пренуклеусів, нуклеусів, відбійників, пластин, січень пластин і відщепів**. Техніку розколювання кременю розкривають пренуклеуси, нуклеуси, пластини й відщепи. У добу неоліту вона була спрямована на отримання правильних пластин і відщепів. **Пренуклеуси** як групу виробів виділяю умовно, оскільки такі вироби – поодинокі знахідки (рис. 2, 1, 2). Вони можуть мати оформлену кількома сколами ударну площину та частково фронт сколювання пластин і відщепів. Три пренуклеуси було знайдено на поселенні Уличне (Конопля, 1999, с. 130–137). Серед **нуклеусів** трапляються типи: **призматичних**, (рис. 2, 3–7) **конічних** (рис. 3, 1–3), **торцевих** (рис. 3, 4–6). Серед призматичних – **двоплощинні**. За способом обробки ударної площини вирізняю **безсистемно, радіально і поздовжньо** фасетовані, трапляються з непідготовленими ударними площинами, однак з оформленими фронтами сколювання. Такі два нуклеуси, призматичний і торцевий, знайдено під час дослідження пам'ятки в Буську на господарському подвір'ї колишнього маєтку графа К. Бадені. Їх параметри: 34×41×22 мм; 30×42×19 мм (Конопля, Стеблій, 2009, с. 90). Параметри призматичних нуклеусів у середньому 45×45×31 мм. Один нуклеус вирізняється висотою – 125 мм, його знайдено в Котованому, він двоплощинний. Параметри конічних нуклеусів у середньому 40×26×22 мм, серед них найвищий показник – 135 мм, це – обсидіановий нуклеус із радіально оформленою сколами ударною площиною, знайдений під час дослідження пам'ятки Луцьк-Гнідава (Златогорський, Бардецький, 2010, с. 106). Параметри торцевих нуклеусів у середньому 64×52×27 мм.

Відбійники можна віднести до категорії виробів, які використовували в первинній обробці кременю. Це – вироби без первинної і вторинної обробки, за відбійники могли слугувати невеликих розмірів конкреції (рис. 4, 1–3), зрідка – зужиті нуклеуси (рис. 4, 4). Діаметр цих виробів у середньому 40 мм.

Цілі та фрагментовані пластини і відщепи – похідні від первинної обробки вироби. Їх могли використовувати як готові знаряддя без вторинної обробки, також вони могли слугувати заготовками до знарядь. Залежно від ділянки сколювання з нуклеуса, розрізняють **первинні, первинно-крайові, правильні поздовжні, ребристі** пластини тощо. Цілі пластини в середньому мали параметри 60×15×3 мм. Окрім цілих, доволі часто використовували січення пластин: проксимальні, медіальні, дистальні. Відщепи мають доволі широку типологію: **радіальні, безсистемні, первинні, безсистемно-крайові, ребристо-поздовжні, ребристі, поздовжні, поздовжньо-крайові, із суцільним негативом**. Їх також могли використовувати як готові знаряддя без вторинної обробки або як заготовки до знарядь.

Усі ці вироби характеризують первинну обробку кременю й обсидіану. Перш ніж звернутися до наступної категорії виробів – знарядь праці – варто схарактеризувати техніки вторинної обробки: ретушування і нанесення різцевого сколу.

Ретуш було класифіковано як **загострювальну** та **притуплювальну**. Перша – характерна для ретушованих пластин на латералях, скобелів, свердел, проколок, вкладнів серпів, друга – для пластин, із обробкою на січеннях, скребків. Поєднання технік ретушування трапляється переважно серед ретушованих пластин, скребків, скобелів, вкладнів серпів, що вказує на можливе застосування виробів як комбінованих знарядь або на підправку форми знаряддя. У добу неоліту ретуш уже була відтискнутою, регулярною, дрібно- та середньофасетковою лускоподібною або зубчастою.

Завдяки узагальненню Дмитра Нужного можна детально розглянути особливості техніки **різцевого, або мікрорізцевого, сколу**. Звертаючись до історіографії, він виділив головні гіпотези щодо утворення різцевого сколу. Так, свого часу Луїс Лікі вважав, що скол – це злам на знарядді, який утворювався через проколювання товстої шкіри або дерева. Луїс Сірет, проаналізувавши виробничий інвентар пам'ятки Ел-Гарсел, дійшов висновку, що скол – наслідок навмисного удару по пластині з метою її поділу і, відповідно, вироби з мікрорізцевим сколом є відходами виробництва трапедій. З цією гіпотезою погодилися і Грем Кларк, і Жак

Тіксє. Стефан Круковський вважав, що скол утворюється від спрямованого тиску на кут знаряддя. Жак Тіксє розвинув «ударну» гіпотезу та спробував реконструювати процес утворення різцевого сколу за допомогою наковальні й кам'яного відбійника. Леон Леквекс під час опрацювання бельгійської тарденуазької індустрії відзначив, що майже 70% мікрорізців мають сліди спрацьованості або були застосовані задля підправки виробу.

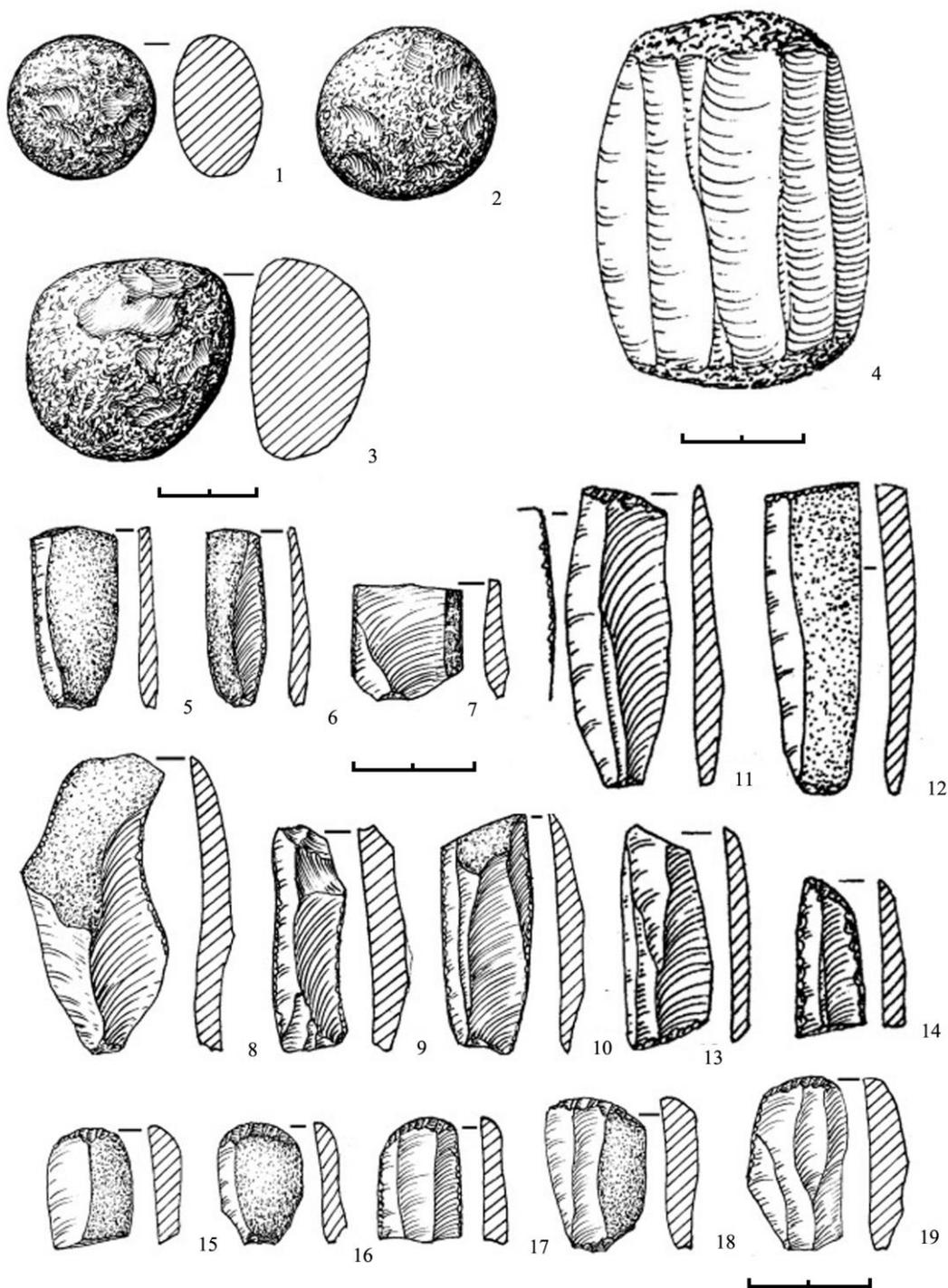

Рис. 4. Знаряддя праці: відбійники, ретушовані пластини, скребки (за В. Коноплею)
 Fig. 4. Tools: hammerstones, retouched blades, scrapers (by V. Konoplya)

Дмитро Нужний перевіряв усі гіпотези експериментально: ударну, контрударну із застосуванням дерев'яного або кістяного відбійника й наковальні, віджимну, «псевдомікрорізцеву». Так, серед них найефективнішою виявилася контрударна техніка. Майстер встановлює пластину на наковальні спинкою догори і дає на пластину імпульси кістяним або дерев'яним відбійником. На пластині утворюється виїмка під впливом контрударного ефекту, вона поглиблюється і розколюється навскіс. Що стосується утилітарної вартості мікрорізців, дослідник доходить висновку, що техніку застосовували для отримання гострих вістер і мікролітів, зокрема трапецій, або задля підправки форми збрард (Нужний, 1979, с. 35–41).

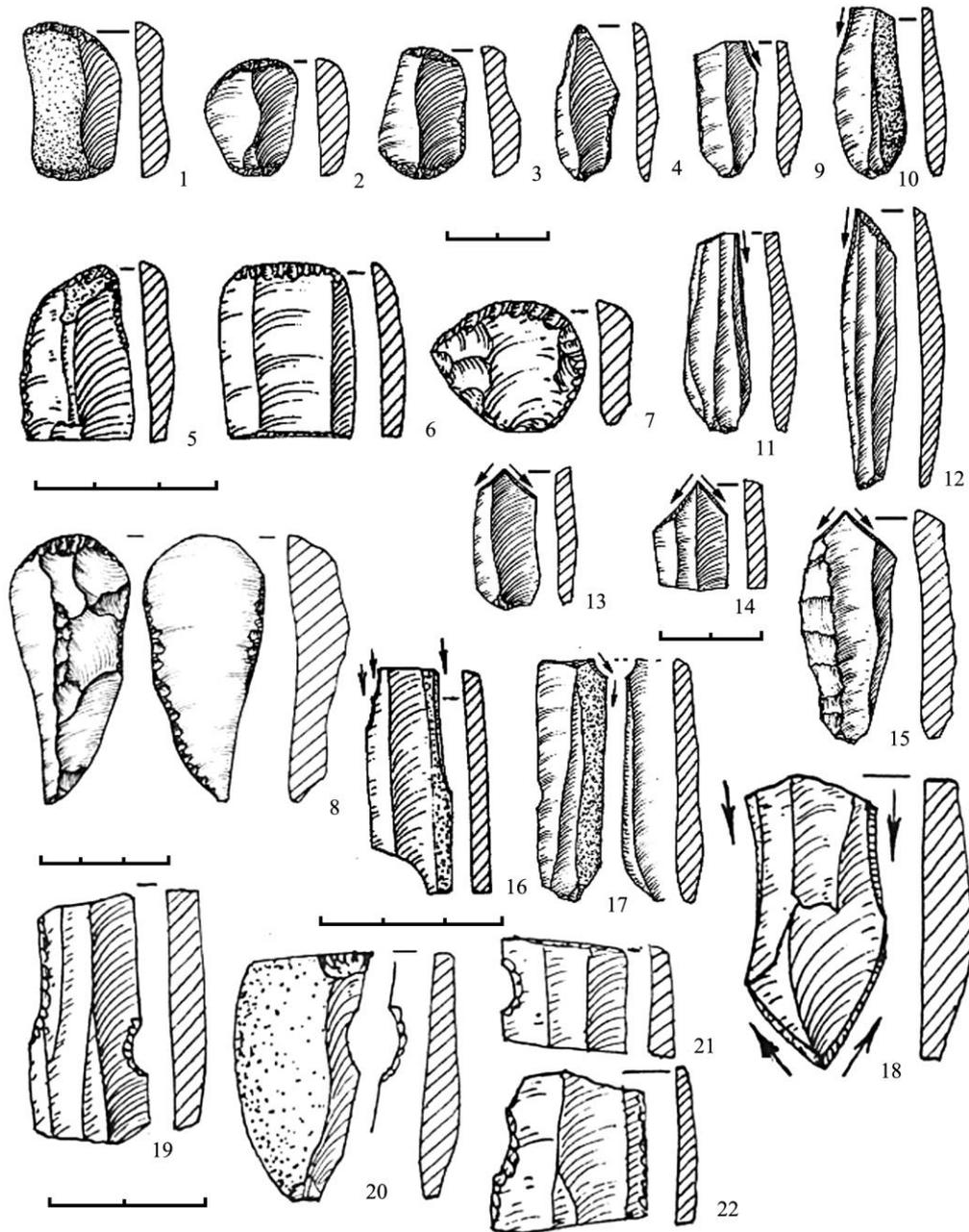

Рис. 5. Збрарддя праці: скрепки, різці, скобелі (за В. Коноплею)
Fig. 5. Tools: scrapers, burins, notched tools (by V. Konoplya)

Перейдімо до характеристики виробів із вторинною обробкою. До цієї групи належать: *ретушовані пластини, січення пластин, відщепи, скребки, різці, скобелі, проколки, свердла, вкладні серпів, мікролітичні вироби (трапеції), комбіновані знаряддя.*

Доволі цікава група виробів – *ретушовані пластини та січення пластин* (рис. 4, 5–14). Їх могли використовувати як ножі, наносячи дрібно- або середньофасеткову загострювальну ретуш на латералі виробів. Для кращого кріплення їх у кістяному або дерев'яному руків'ї на січення виробів наносили притуплювальну пласку або глибоку ретуш. Серед колекцій трапляються типи ретушованих лише на латералях (одній або двох) чи лише на січеннях (одному або двох) пластин, а також комбінації технік ретушування на одному знарядді. Деякі вироби можуть мати скошений ретушню край. Ретуш могли наносити як дорсально, вентральню, так і пересічно. Можливо, це залежало від функції конкретних знарядь або від конфігурації пластин. Параметри цілих пластин в середньому 52×18×5 мм. Поряд із цілими пластинами широко використовували їхні січення: проксимальні, медіальні, дистальні. Серед колекцій трапляються і ретушовані відщепи, їхні параметри в середньому 40×23×5 мм.

Наступна група знарядь – *скребки: кінцеві півокруглі* (33×30×5 мм, рис. 4, 15, 16), *подвійно-кінцеві* (34×20×6 мм, рис. 5, 1–3), *кінцево-бічні* (32×21×4 мм, рис. 5, 5), *округлі* (35×34×1 мм, рис. 5, 7), *зі стрілчастим лезом* (один екземпляр на цілій обсидіановій пластині розмірами 31×13×4 мм було знайдено під час дослідження пам'ятки Мединя III (рис. 5, 4) (Конопля, 2010, с. 391)). Похідними від кінцевих є скребки *зі скошеним* (рис. 4, 17–19) або *прямим* (рис. 5, 6) робочим краєм. Їх виготовляли як на цілих пластинах та їхніх січеннях, так і на відщепі; є вироби, які мають підправку ретушню на латералях (для кращого кріплення в руків'ї або як ножева ретуш); є вироби, основа яких звужена і ретушована, що вказує на можливе їх використання в руків'ї, до прикладу, такий скребок знайдено в Мурованому, він виготовлений на поздовжньому сколі підправки ударної площини нуклеуса (Білас, Конопля, Сілаєв, 2013, с. 21–22). Ретуш на заготовки наносили як дорсально, вентральню, так і пересічно.

Наступна група знарядь об'єднує різні типи *різців: кутові* (31×19×5 мм, рис. 5, 9, 10), *бічні* (51×18×4 мм, рис. 5, 11, 12), *серединні* (47×22×5 мм, рис. 5, 13–15) та їхні похідні комбіновані багатолезові, зокрема *білатеральні, подвійні, потрійні* (рис. 5, 16) тощо. Їх класифікація ґрунтується на локалізації різцевого сколу, беручи до уваги також кількість таких сколів на одному виробі. Виготовляли різці переважно на пластинах і їхніх січеннях. Різцевий скол наносили як на дорсальний, так і на вентральний бік. Деякі вироби мають ретуш підправки або реутилізації. Зауважу, що техніку різцевого сколу могли застосовувати і з метою підправки виробів. Поєднання кількох різцевих сколів на одному виробі також може свідчити про можливу комбінацію. Серед матеріалів пам'ятки Нова Скварява III вирізняється білатерально-серединний різець, виготовлений на відщепі розмірами 33×16×7 мм (рис. 5, 18) (Конопля, Яворівський, 2003, с. 7–13). Цікавий комбінований різець, знайдений під час дослідження неолітичного житла на господарському подвір'ї колишнього маєтку графа К. Бадені. Він дорсально-кутовий, вентральню-бічний на проксимальному січенні пластини розмірами 45×13×4 мм (рис. 5, 17) (Конопля, Стеблій, 2009, с. 91).

Наступна група виробів – *скобелі: односекційні* (рис. 5, 19–22; 6, 5, 6), *двосекційні* (рис. 6, 1, 3–5, 7), *трисекційні* (рис. 6, 2) *виїмчасті, прямі та їхні похідні, односторонні-бічні виїмчасті, поперечно-кінцеві виїмчасті, односекційні-кутові, односторонні подвійно-виїмчасті, двосторонні подвійно-виїмчасті, двосторонні виїмчасті* тощо. Виготовляли їх переважно на пластинах і їхніх січеннях, визначальна риса знаряддя – оформлена дорсальною або вентральню ретушню виїмка. Серед матеріалів пам'яток Нова Скварява II і III вирізняються вироби, інтерпретовані як прямі скобелі, ретушовані на ребрах пластин пересічно. Можливо, такий тип ретуші вказує на комбінацію скобелів зі знаряддями штибу бічних різчиків (Конопля, Яворівський, 2003, с. 10–12). Середні розміри виробів цієї групи – 29×15×4 мм.

Наступні групи виробів об'єднують *проколки* (рис. 6, 11, 16, 18) та *свердла* (рис. 6, 8–10, 12–15, 17). Вони мають переважно *стрілчасту* або *підтрикутну* форму, виготовлені на пластинах, ретушовані всуціль. Свердла відрізняються від проколок ускладненим способом вторинної обробки – фасетки ретуші протилежні. Їх середні розміри – 35×15×4 мм. Цікава з погляду оформлення робочої частини й обушка проколка, знайдена під час дослідження пам'ятки Рівне-пляж. Вона виготовлена на відщепі, можливо, це скол із підправки ударної площини нуклеуса підтрикутної форми. Ретушню оформлено латераль виробу, який має розміри 50×25×5 мм (Пясецький, Охріменко, 1990, с.77). Доволі майстерно оформлені проколки та свердла, які знайдено під час дослідження пам'яток Нова Скварява II та Медина III, – вони ретушовані всуціль, а деякі вироби навіть пересічно, глибокою ретушню (Конопля, Яворівський, 2003, с. 11; Конопля, 2010, с. 389–391).

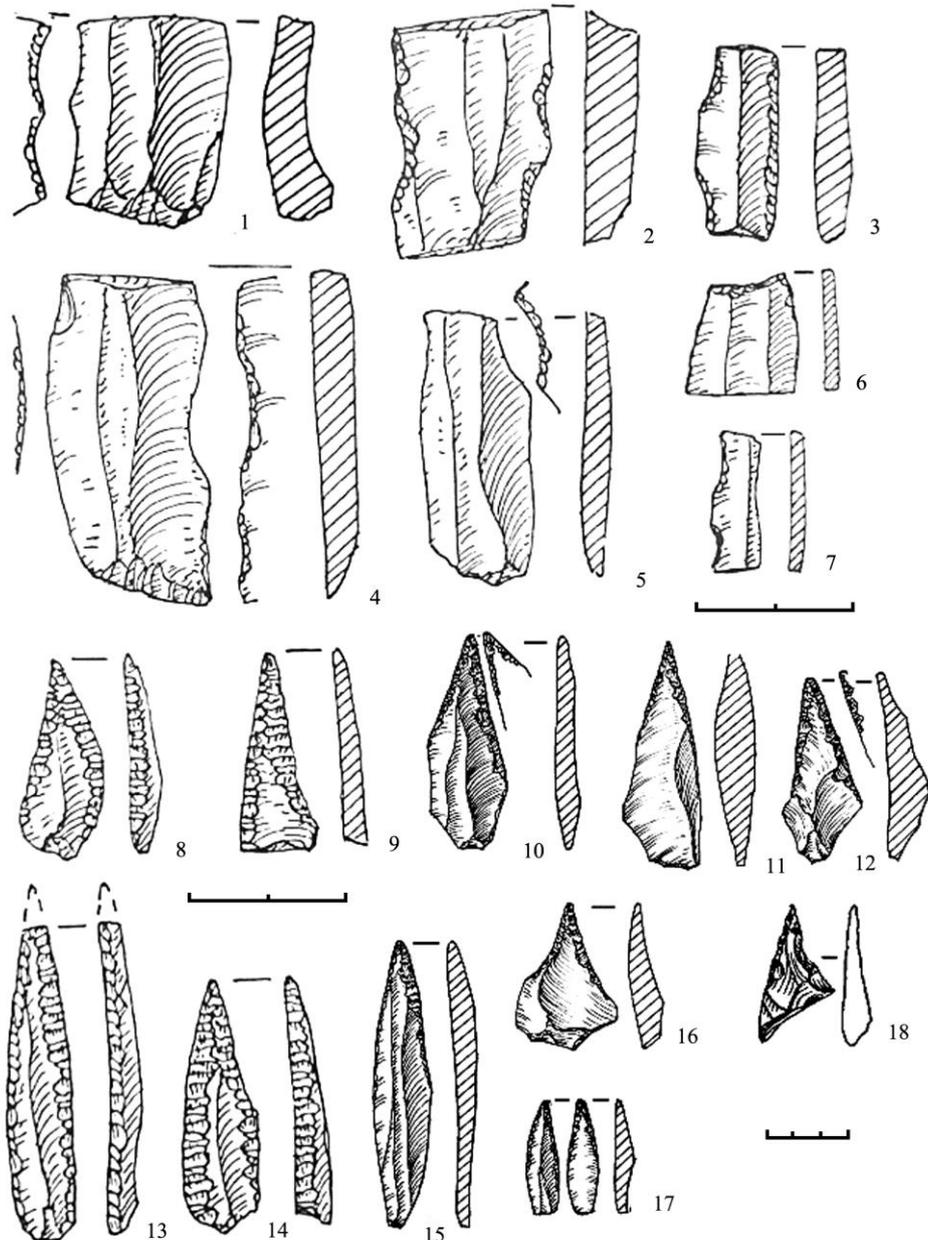

Рис. 6. Знаряддя праці: скобелі, проколки, свердла (за В. Коноплею)
 Fig. 6. Tools: notched tools, perforators (by V. Konoplya)

З погляду функціонального призначення засадничо новою групою виробів є жнивварські знаряддя – *вкладні серпів*. Богдан Бальцер убачав певну тяглість у вкладневій індустрії, яку тягнув від мезоліту до неоліту (Balcer, 1986, s. 102; Lech, 1989, s. 70–71). Для мезоліту характерні різноманітні мисливські й рибальські знаряддя, основними, зокрема, були мікролітичні вістря стріл і набірні гарпуни, які склалися з кістки із загостреним кінцем, що мала пази, до яких наживляли мікроліти.

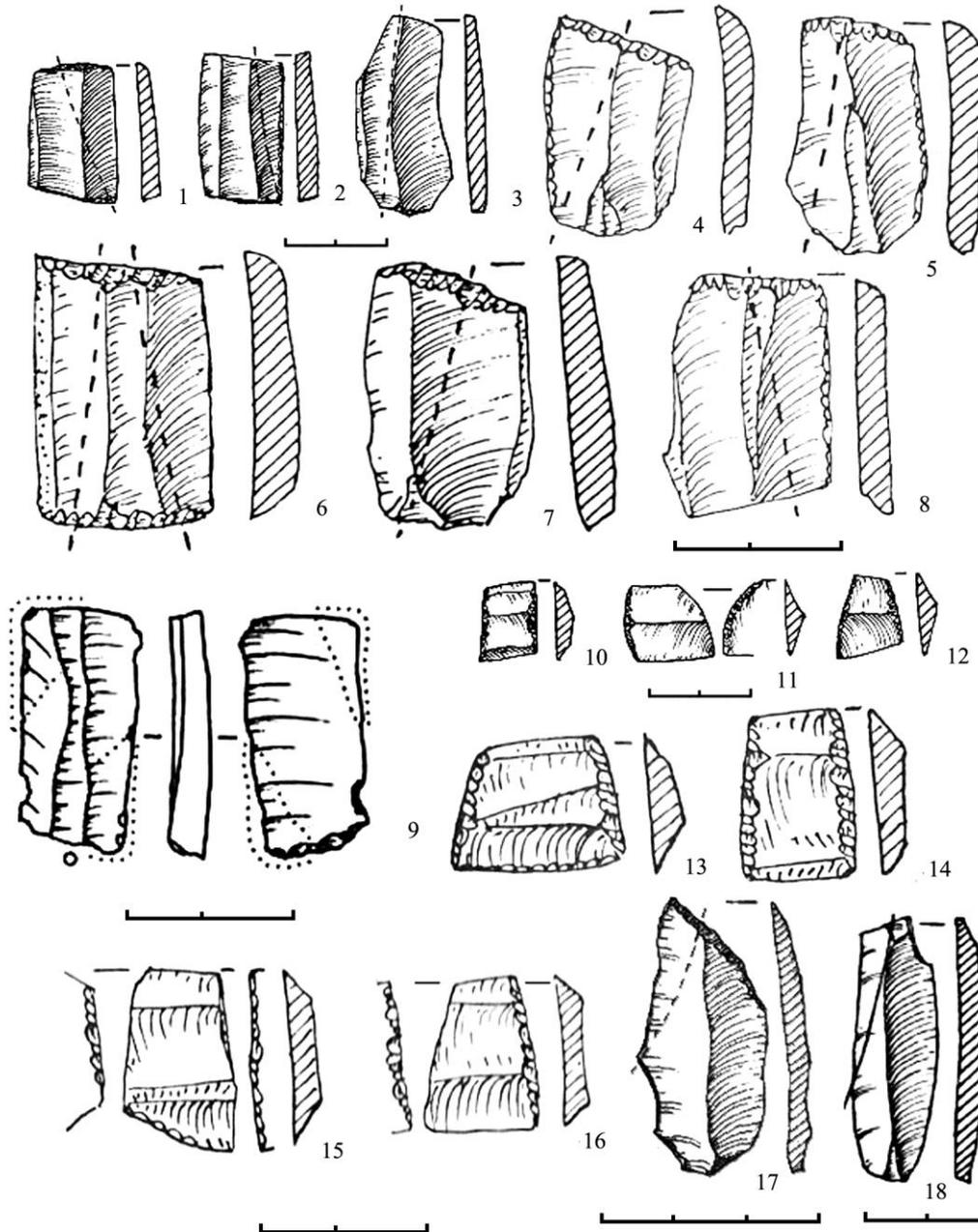

Рис. 7. Знаряддя праці: вкладні серпів, трапеції, комбіновані знаряддя (за В. Коноплею, С. Теліженком)
 Fig. 7. Tools: sickle-blades, trapezes, combined tools (by V. Konoplyu, S. Telizhenko)

У неоліті з'являються різноманітні типи жнивварських знарядь – серпів, які також були набірними, до їх пазів наживляли цілі або фрагментовані пластини, підправлені ретушшю на поперечних січеннях для їх кращої фіксації у руків'ї і на лезах для гостроти та зносостійкості.

Вкладні цінували неолітичні спільноти, тому у випадку притуплення леза пластинки її могли вставити іншою стороною до пазу. Такий вкладень із кутовим двостороннім протилежним люстражем знайдено під час дослідження житла на пам'ятці Ратнів II (рис. 7, 9) (Теліженко, 2015, с. 67). Вкладень із білатеральним поздовжнім люстражем на медіальній частині пластини з ретушованими січеннями – пам'ятки Нова Скваряв II (рис. 7, 6) (Конопля, Яворівський, 2003, с. 8–9). У перетині виріб має форму макротрапеції (30×19×5 мм). **Вкладні серпів** виготовляли переважно на пластинах та їхніх січеннях, вони мають ретуш підправки. Їх типологія ґрунтується на локалізації ділянок із люстражем: **кутовим** (36×16×4 мм, рис. 7, 1, 2, 4, 7) і **поздовжнім** (35×16×3 мм, рис. 7, 3, 5, 8).

Наступна група виробів – мікролітичні – **трапеції**. Серед них розрізняють: **середньовисокі** (рис. 7, 11, 13), **високі** (рис. 7, 10, 12, 14–16), **симетричні та асиметричні, зрідка довгасті**. Параметри цих виробів у середньому 14×14×3 мм. Їх могли виготовляти за допомогою техніки ретушованої виїмки.

Серед виробів виділяється група комбінованих знарядь (рис. 7, 17, 18; 8, 1–4). Зважаючи на їх порівняно незначну кількість, ці вироби подаю усі:

- **подвійно-бічний різець-вкладень серпа з кутовим люстражем;**
- **п'ять різців-вкладнів серпів із кутовим люстражем;**
- **односторонньо-виїмчастий скобель-вкладень серпа з поздовжнім люстражем;**
- **односторонньо-виїмчастий скобель-вкладень серпа з кутовим люстражем;**
- **два скобелі-вкладні серпів;**
- **скребок-вкладень серпа з поздовжнім люстражем;**
- **скребок-вкладень серпа з кутовим люстражем;**
- **два скребки-кутові різці;**
- **два нуклеуси-відбійники.**

Параметри цих виробів у середньому 49×20×4 мм. Наявність виробів такого штибу серед виробничого інвентаря можна пояснити ощадливістю неолітичних спільнот у користуванні кременевою сировиною або зручністю у використанні подібних знарядь.

У категорії відходів виробництва вирізняють **нуклеподібні уламки, лусочки** тощо. Ці вироби пов'язані із процесом первинної обробки крем'яної сировини, зокрема підготовки ударних площин і фронтів сколювання нуклеусів, також це можуть бути продукти «омолодження» нуклеусів задля продовження роботи з ними. Ця категорія артефактів надзвичайно цікава і, на жаль, найменш вивчена.

Розгляньмо статистичні співвідношення виробів із кременю й обсидіану. **Пренуклеуси** – відносно рідкісна група виробів, найбільше їх знайдено на пам'ятці Уличне I (Конопля, 1999, с. 130–132). **Нуклеуси** кількісно найкраще представлені серед матеріалів таких пам'яток: Рівне, Луцьк-Гнідава, Голишів II, Комарів, Модричі I, Уличне I, Мединя III (Охріменко, 2009, с. 33–96; Златогорський, 2010, с. 300–302; Златогорський, Бардецький, 2010, с. 101–106; Златогорський, Ткач, Бардецький, 2011, с. 143; Bardetskiy, 2012, с. 361–370; Златогорський, Вашета, 2012, с. 180; Бугай, Войнаровський, Конопля, 2009, с. 1–171; Сілаєв, Ільчишин, Теліженко, 2021, с. 188–217; Конопля, 1999, с. 130–132; Конопля, 2010, с. 385–393). Співвідношення типів нуклеусів у виробничих інвентарях різне. Так, серед матеріалів пам'яток Рівне, Луцьк-Гнідава, Комарів, Модричі I, Мединя III переважають призматичні нуклеуси, серед матеріалів пам'ятки Уличне I найбільше конічних. **Відбійники** найкраще представлені серед матеріалів пам'яток Рівне, Голишів II, Котоване I, Мединя III (Охріменко, 2009, с. 33–96; Свешников, 1954, с. 100–130; Конопля, 2010, с. 385–393). **Пластинчасті заготовки** переважають серед матеріалів пам'яток Нова Скварява II, Тадані, Буськ, Винники-«Лазки», Котоване I, Блищанка I (Конопля, Яворівський, 2003, с. 1–48; Пелещишин, 1999, с. 22–46; Конопля, Стеблій, 2009, с. 81–110; Конопля, Довгань, Стеблій, 2010, с. 93–134; Сілаєв, Довгань, Конопля, 2012, с. 67–69; Пелещишин, 1992, с. 3–14; Білас, Конопля, Тимець, 2008, с. 68–78; Білас та ін., 2012, с. 264–282; Свешников, 1954, с. 100–130; Конопля, 2008, с. 196–222). **Відщепи** переважають серед

матеріалів пам'яток Рівне, Луцьк-Гнідава, Голишів II, Ратнів II, Нова Скварява III, IV, Модричі I, Мединя III (Охріменко, 2009, с. 33–96; Златогорський, 2010, с. 300–302; Златогорський, Бардецький, 2010, с. 101–106; Златогорський, Ткач, Бардецький, 2011, с. 143; Bardetskiy, 2012, с. 361–370; Златогорський, Вашета, 2012, с. 180; Теліженко, 2015, с. 63–75; Конопля, Яворівський, 2003, с. 1–48; Сілаєв, Ільчишин, Теліженко, 2021, с. 188–217; Конопля, 2010, с. 385–393). Приблизно однакові співвідношення типів заготовок серед матеріалів пам'яток Муроване, Уличне I (Білас, Конопля, Сілаєв, 2013, с. 21–23; Конопля, 1999, с. 130–132).

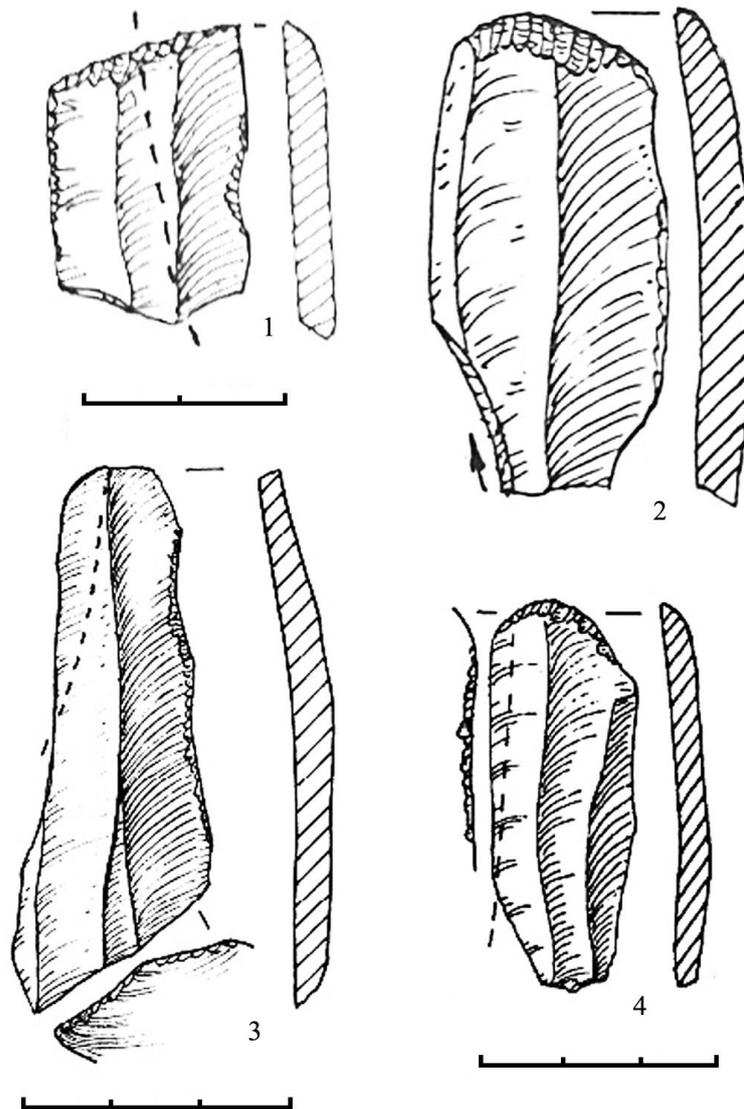

Рис. 8. Комбіновані знаряддя (за В. Коноплею)
Fig. 8. Combined tools (by V. Konoplya)

Серед знарядь праці найрегулярніші групи виробів – це ретушовані пластини, скребки, вкладні серпів. Ретушовані відщепи найкраще представлені серед матеріалів пам'яток Голишів II, Гірка Полонка, Рівне (Охріменко, 2009, с. 33–96). Різці – Гірка Полонка, Голишів II, Луцьк-Гнідава, Нова Скварява II, Мединя III, Котоване I, Уличне I, Буськ (Охріменко, 2009, с. 33–96; Златогорський, Бардецький, 2010, с. 101–106; Златогорський, Ткач, Бардецький, 2011, с. 143; Bardetskiy, 2012, с. 361–370; Златогорський, Вашета, 2012, с. 180; Конопля, Яворівський, 2003, с. 1–48; Конопля, 2010, с. 385–393; Свешников, 1954, с. 100–130; Конопля, 1999, с. 130–132;

Конопля, Стеблій, 2009, с. 81–110; Конопля, Довгань, Стеблій, 2010, с. 93–134; Сілаєв, Довгань, Конопля, 2012, с. 67–69). **Скобелі** – Рівне, Нова Скварява II, III, IV, Мединя III (Охріменко, 2009, с. 33–96; Конопля, Яворівський, 2003, с. 1–48; Конопля, 2010, с. 385–393). **Проколки та свердла** – Луцьк-Гнідава, Голишів II, Нова Скварява II, Тадані, Котоване I, Уличне I, Мединя III (Охріменко, 2009, с. 33–96; Златогорський, Бардецький, 2010, с. 101–106; Златогорський, Ткач, Бардецький, 2011, с. 143; Bardetskiy, 2012, с. 361–370; Златогорський, Вашета, 2012, с. 180; Конопля, Яворівський, 2003, с. 1–48; Пелещин, 1999, с. 22–46; Свешников, 1954, с. 100–130; Конопля, 1999, с. 130–132; Конопля, 2010, с. 385–393). **Трапеції** – Луцьк-Гнідава, Нова Скварява II, Тадані, Мединя III (Охріменко, 2009, с. 33–96; Златогорський, Бардецький, 2010, с. 101–106; Златогорський, Ткач, Бардецький, 2011, с. 143; Bardetskiy, 2012, с. 361–370; Златогорський, Вашета, 2012, с. 180; Конопля, Яворівський, 2003, с. 1–48; Пелещин, 1999, с. 22–46; Конопля, 2010, с. 385–393). **Комбіновані знаряддя** кількісно найкраще представлені серед матеріалів пам'яток Нова Скварява II, Котоване I (Конопля, Яворівський, 2003, с. 1–48; Свешников, 1954, с. 100–130). Детальніше статистичні співвідношення виробів відображені в таблиці 1.

Таблиця 1

Кількісні показники основних груп виробів з кременю та обсидіану

Поселення	Назва виробу												
	Пренуклеуси	Нуклеуси	Відбійники	Пластини	Відщепи	Ретушовані пластини/ відщепи	Скребки	Різці	Скобелі	Проколки/ свердла	Вкладні серпів	Трапеції	Комбіновані знаряддя
	Кількість												
Рівне		12	3	45	515	18/10	12	1	5	1	6		
Луцьк-Гнідава		11	1	37	155	28/6	24	5		5	13	5	
Гірка Полонка		4	1	26	395	27/35	10	7			4		
Голишів II		10	15	167	449	57/84	33	7	2	5	12	1	
Ратнів II					12	8/2	2		3		4	1	
Комарів (вул. Шевченка)		3				10	2				1		
Комарів (Байорові дуби)	1	4				10	2		1			1	1
Комарів (Перед мостом)		9				16	6	1					1
Комарів (Груша)		5											
Нова Скварява II				12		26	15	5	9	4	10	4	3
Нова Скварява III				3	8	7	2	2	7		2		
Нова Скварява IV				2	10	2		1	4		1		
Тадані		3		42	2	7	24		2	4	5	3	1
Буськ (госп. подвір'я палацу Бадені)		2		12		5/1	3	1			4		1

Буськ-Воляни						4		1					1
Буськ (біля птахофабрики)		1		13	15	8	3					1	
Хренів VI		1				14/2			1	1	3		
Муроване		1		2	2	8/1	8			1			
Винники-«Лазки»		2	1	13	1	9	3	1			1		2
Виннички II-Гончари		1				6	2				1		
Котоване		4	4	6		3/2	13	4		4	3	1	8
Модричі I		8		18	54	15/3	12	1	1	1	1		1
Уличне	3	9		45	49	48/1	20	4		4	7	1	2
Мединя		33	3	160	575	40/1	30	11	22	13	9	3	
Торське		3		4	3	3	4						1
Блишанка				13		9	4	2			3		1

Крем'яне виробництво людності культури ЛСК на рівні окремих пам'яток має певні особливості, і це помітно в типологічному та статистичному аспектах. Такі групи виробів, як ретушовані пластини, скребки, вкладні серпів кількісно найкраще представлені в комплексах виробничих інвентарів. Групи різців, скобелів, проколок, свердел, трапецій, комбінованих знарядь серійно – лише в окремих комплексах. Валерій Манько висловив припущення щодо існування КІО (культурно-історичної області) ЛСК, яка об'єднувала різні за походженням зони розповсюдження крем'яних індустрій (Манько, 2010, с. 238–239). Це твердження пояснює відмінності в номенклатурі виробів неолітичних поселень, оскільки ще в пізньому мезоліті на теренах Заходу України спостерігається поширення різних культурних груп. Водночас відмінності в наборах форм можна пояснити різницею у господарських заняттях людності неолітичних поселень. Із цього приводу цікаве питання співвідношення ролей привласнювального й відтворювального видів господарства. Статистичні відмінності в номенклатурі виробів окремих поселень відображають як господарську специфіку, так і ступінь впровадження нових форм господарства. Також цілком можливими були збереження певних мезолітичних традицій обробки кременю або впливи людності мезолітичних стоянок. До проблеми відстеження елементів мезолітичних крем'яних комплексів у пізніших, неолітичних, свого часу вже зверталися М. Пелещин і В. Конопля, В. Манько та С. Теліженко (Пелещин, Конопля, 1999, с. 69; Манько, Теліженко, 2016, с. 3–24), тому частка наведених нижче аргументів на користь можливих впливів мезолітичних спільнот на процеси неолітизації заходу України не є новою, однак також потребує окремої уваги. Деяка частка аргументації тут є новою. Розгляньмо всі ці тези в комплексі:

1. Спільні риси в пізньомезолітичних і неолітичних колекціях: перевага призматичних нуклеусів над пірамідальними та конічними, орієнтованих на отримання правильних пластин, високий ступінь стандартизації виробів, принцип відбору пластинчастих та відщепових заготовок до певних типів знарядь, техніки вторинної обробки. Номенклатурний список знарядь на рубежі епох зберігає чимало спільних рис, при певній редукції у різноманітні внутрішньої типології. У пізньомезолітичних і неолітичних колекціях спостерігаються близькі тенденції у співвідношеннях між різними групами виробів.

2. Такі вироби, як різці, скобелі, проколки, трапеції, комбіновані знаряддя у відсотковому співвідношенні становлять більшу частку в мезолітичних комплексах. У добу неоліту ці вироби представлені серійно лише в декількох колекціях. Ця тенденція вказує на певну «реліктову» тяглість традиції обробки кременю протягом мезоліту–неоліту або на

можливі епізоди взаємовпливів між різними спільнотами. Зміни відсоткових співвідношень певних груп виробів відображають процес змін у господарській спеціалізації на межі мезоліту та неоліту.

Проблематика взаємовпливів між спільнотами пізнього мезоліту – неоліту нерозривно пов'язана з культурно-історичними процесами, тому варто розглянути етнокультурну ситуацію в регіоні в цей час. У період атлантикуму на теренах Закарпаття, Прикарпаття, Західного Поділля та Волині, згідно із Л. Мацкевим, існувала контактна зона, до якої входили культури та групи пам'яток Кунин-Нобель (група Кунин), Незвисько-Оселівка (група Лука II–Кам'яниця II), Кам'яниця I–Баранне I та Вороців II–Старуня I. Ймовірно, група пам'яток Лука II–Кам'яниця II належить до культури Кам'яниця I–Баранне I. Розглядаючи чинники їх формування, М. Пелещин та В. Конопля відзначали, що матеріали пам'яток культури Вороців-Старуня підтверджують контакти із Кудлаївською та Гребениківською культурами, матеріали пам'яток культури Кам'яниця-Баранне підтверджують контакти із Гребениківською та Яніславицькою культурами. Крем'яні інвентарі епонімних пізньомезолітичних пам'яток справді мають близькі аналогії до трьох відзначених культур. Більшість пам'яток культури Вороців-Старуня найкраще корелюються із Кудлаївською культурою. Частина пам'яток культур Вороців-Старуня і Кунин-Нобель (група Кунин) корелюється із Яніславицькою культурою. Пам'ятки культури Кам'яниця-Баранне у свою чергу найкраще корелюються з двома культурами: Яніславицькою та Гребениківською. Останні були безпосередньо залучені у процеси неолітизації теренів України. Варто відзначити близькі аналогії, які спостерігаються між крем'яними інвентарями неолітичної культури ЛСК і пізньомезолітичних Гребениківської та Яніславицької. Техніці розколювання кременю Яніславицької культури був властивий дуалізм: при застосуванні відтискової техніки для отримання правильних пластин зберігалось використання ударної техніки для отримання відщепів. У Гребениківській культурі домінувала відтискна техніка розколювання. Принциповою відмінністю між ними є наявність у першій торцевого принципу сколювання. Номенклатурний список виробів обидвох культур і показники статистичних співвідношень надзвичайно близькі до показників у неолітичних колекціях. Так, у пізньомезолітичних виробничих інвентарях домінують такі групи виробів, як ретушовані пластини, скребки. У мікролітичному наборі обидвох культур наявні трапеції. На деяких пам'ятках Гребениківської культури, зокрема в Раделичах у крем'яних інвентарях трапляються вкладні серпів та пластини з лінійними слідами спрацьованості, які могли виконувати ту саму функцію. Принциповою відмінністю між двома пізньомезолітичними спільнотами є практично цілковита відсутність вістер і наконечників у Гребениківській культурі, та їх наявність у Яніславицькій. Відзначені явища (культура ЛСК та пізньомезолітичні Яніславицька і Гребениківська культури) могли розвиватися як паралельно, незалежно одне від одного, так і взаємозумовлено. Не виключено, що вплив двох пізньомезолітичних спільнот на неолітичні мав регіональний характер. (Залізняк, 1995, с. 6–8; Мацкевой, 1991, с. 35–93; 1998, с. 30–32; Пелещин, Конопля, 1999, с. 47–58; Грибович, Конопля, 2007, с. 216–230; Конопля, 1982, с. 41; 1993, с. 12; 1995, с. 18–22; 1999, с. 3–21).

3. Доволі цікава тенденція використання обсидіану у виробництві періоду мезоліту та неоліту. Про використання цього різновиду сировини в добу мезоліту свідчать матеріали таких пам'яток, як Вороців II, Старуня I (Кудлаївська культура), Кам'яниця I, Середне II, Гута II, Мшана X, XI (Яніславицька культура), Уличне II, Раделичі II, IV, Верин V (Гребениківська культура) та ін. (Мацкевой, 1991, с. 21; 1992, с. 14; 1995, с. 16; Конопля, Мацкевий, 1996, с. 319; Мацкевий, Кочкін, Панахид, 2008, с. 248; Мацкевий, Козак, 2010, с. 122–123; Конопля, 1985, с. 294).

Вироби з обсидіану трапляються і серед колекцій неолітичних поселень, зокрема Луцька-Гнідави, Комарева (ур. Байорові Дуби), Котованого I, II, Модричів I, Медині III, Уличного I, Більшівців II, Голоскова, Блищанки I, Звенячина, Жванця та ін. (Златогорський, Бардецький, 2010, с. 101–114; Бардецький, 2021, с. 141; Бугай, Войнаровський, Конопля, 2009, с. 62;

Свешников, 1954, с. 100–130; Кобільник, 1934, с. 11–12; 1935а, с. 14; 1935b, с. 21; 1936, с. 5; 1937, с. 75; Сілаєв, Ільчишин, Теліженко, 2021, с. 213; Конопля, 1999, с. 130–132; 2008, с. 196–222; 2010, с. 385–393; Ткачук, Кочкін, Щодровський, 2017, с. 34; Пассек, Черныш, 1963, с. 20–21; Радієвська, 1992, с. 57–61).

Окрім Вороцева II і Старуні I, більшість відзначених пізньомезолітичних пам'яток належать до Яніславицької та Гребениківської культур. Можливо, шляхи постачання обсидіану не переривались на рубежі пізнього мезоліту – неоліту. Не виключено, що транспортування обсидіану здійснювалось Транскарпатським шляхом, існування якого аргументували у свій час Михайло Клапчук, Володимир Клапчук, Л. Мацкевий (Мацкевий, Панахид, 2010, с. 139–164; Клапчук, М., Клапчук, В., 2005, с. 45).

4. На території Прикарпаття та суміжних регіонів виявлено декілька пам'яток, які можуть бути перспективним у контексті вивчення питання тяглості або взаємозв'язків між спільнотами з різними господарсько-культурними типами. Так, на багат шарових пам'ятках Вікторів, Єзупіль V, Словіта I зафіксовано матеріали доби мезоліту та неоліту (Грибович, Конопля, 1986, с. 228–229, Василенко, 1987, с. 313, Войтович та ін., 2024, с. 332–333). Також у цьому контексті цікаві мезолітичні та неолітичні пам'ятки, локалізовані неподалік одна від одної. Так, у 1984 р. Середньодністрянська і Тлумацька експедиції ІСН АН УРСР під керівництвом Р. Грибовича та В. Коноплі поблизу с. Мединя відкрили дві пам'ятки в різних місцевостях. В ур. Лазі, на схилі плато другої надзапавної тераси р. Лімниця виявлено мезолітичну стоянку, в ур. Кар'єр, на схилі першої надзапавної тераси правого берега р. Лімниці – неолітичне поселення (Грибович, Конопля, 1985, с. 228–229; Конопля, 2010, с. 385–393). Подібну ситуацію зафіксовано на околицях сіл Лука (неолітичне поселення Лука VII, мезолітичні стоянки Лука II, IV, VI, VIII, X, XI, XIII, XVII) (Герета та ін., 1981, с. 125–126; Мацкевой, 1975, с. 13–14; 1976, с. 20; 1977, с. 31–32), Уличне (неолітичне поселення Уличне I, мезолітична стоянка Уличне II) (Мацкевий, Козак, 2010, с. 122), Кульчиці (неолітичне поселення Кульчиці VI, мезолітична стоянка Кульчиці IX) (Мацкевий, Козак, 2010, с. 100–101), Мшана (неолітичне поселення Мшана VIII, мезолітичні стоянки Мшана X–XV) (Мацкевий, 1995, с. 9; Конопля, Мацкевий, 1996, с. 319–322).

Підсумовуючи, варто зазначити, що детальне вивчення питань, пов'язаних із крем'яним виробництвом доби неоліту – перспективний напрям у контексті вивчення процесу неолітизації території України. Необхідні комплексне опрацювання і публікація фондів колекцій, проведення нових стаціонарних досліджень та встановлення абсолютної й відносної хронології мезолітичних і неолітичних пам'яток, що дасть можливість провести порівняльно-статистичний аналіз крем'яних інвентарів та здійснити їх кореляцію у хронологічному вимірі. Сучасний стан дослідженості проблеми дає змогу стверджувати лише про певні впливи, тяглість традиції або взаємодію.

ЛІТЕРАТУРА

Бардецький, А. (2021). Рованці-Гнідавська Гірка – виняткова пам'ятка культури лійно-стрічкової кераміки на Волині. *Археологічні зошити з Пересопниці*, 8, 132–154. <http://dx.doi.org/10.15584/misroa.2023.44.2>

Білас, Н., Конопля, В. (2009). Археологічні дослідження в басейні річки Думни. *Наукові студії: Збірник наукових праць*, 2, 119–138.

Білас, Н., Конопля, В., Сілаєв, О. (2013). Пошукові роботи в Мурованому. *Львівський археологічний вісник*, 3, 21–23.

Білас, Н., Конопля, В., Тимець, І. (2008). Археологічні дослідження в урочищі «Лазки» поблизу Винник. *Наукові студії: Збірник наукових праць*, 1, 68–78.

Білас, Н., Сілаєв, О., Плеханов, Ю., Конопля, В. (2012). Дослідження багатошарової пам'ятки Підберізіці-«Лазки». *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*, 16, 264–282.

- Бугай, П., Войнаровський, В., Конопля, В. (2009). Пам'ятки археології Комарева та Волиці (Сокальщина). «Археологічні джерела Львівщини», 4, Львів.
- Василенко, Б. (1987). Исследования в Ивано-Франковской области. *Археологические открытия 1985 года*, 313–314.
- Войтович, М., Яковишина, Я., Демський, Н., Демська, Я. (2024). Результати археологічних обстежень території Волино-Подільської височини (околиці с. Словіта). *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*, 28, 321–369. <https://doi.org/10.33402/mdapv.2024-28-321-369>
- Гаскевич, Д. Л. (2003). Крем'яний інвентар неолітичних культур України: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. іст. наук: 07.00.04 – археологія; НАН України, Ін-т археології. Київ, 16 с.
- Герета, І., Грибович, Р., Мацкевой, Л. та ін. (редкол.). О. Черниш (відп. ред.). (1981). *Археологічні пам'ятки Прикарпаття і Волині кам'яного віку*. АН УРСР, Ін-т сусп. наук. Київ: Наукова думка, 308 с.
- Грибович, Р., Конопля, В. (1985). Исследования в Прикарпатье. *Археологические открытия 1984 года*, 228–229.
- Грибович, Р., Конопля, В. (2007). Пам'ятка пізнього мезоліту Раделичі І у північно-східному Передкарпатті. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*, 11, 216–230.
- Довгань, П. (2008). Буський археологічний комплекс: стан та перспективи дослідження. *Вісник Інституту археології*, 3, 136–195.
- Залізник, Л. (1995). Пізній мезоліт України. *Археологія*, 4, 3–16.
- Златогорський, О. (2010). Рятівні розкопки на Волині у 2008 році. *Археологічні дослідження Львівського університету*, 13, 296–308.
- Златогорський, О., Бардецький, А. (2010). Дослідження багаточарового поселення Гнідавська Гірка біля Луцька у 2009 році. *Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego*, XXXI, 101–114.
- Златогорський, О., Вашета, М. (2012). Рятівні дослідження в с.Рованці Луцького р-ну. *Археологічні дослідження в Україні*, 2011, 180–181.
- Златогорський, О., Теліженко, С., Ткач, В. (2015). Дослідження в урочищі Ріписько. *Археологічні дослідження в Україні*, 2014, 26–27.
- Златогорський, О., Ткач, В., Бардецький, А. (2011). Рятівні дослідження на території уроч. Гнідавська Гірка. *Археологічні дослідження в Україні*, 2010, 143–144.
- Клапчук, М., Клапчук, В. (2005). Транскарпатський шлях від доби палеоліту до кінця XVIII століття. *Галичина*, 11, 45–52.
- Кобільник, В. (1934). З археології Бойківщини. IV. Виказ пам'яток. *Літопис Бойківщини*, 4, 11–12.
- Кобільник, В. (1935а). З археології Бойківщини. V. Виказ пам'яток. *Літопис Бойківщини*, 5, 14.
- Кобільник, В. (1935б). З археології Бойківщини. VI. Виказ пам'яток. *Літопис Бойківщини*, 6, 21–22.
- Кобільник, В. (1936). З археології Бойківщини. VII. Виказ пам'яток. *Літопис Бойківщини*, 7, 4–6.
- Кобільник, В. (1937). З археології Бойківщини. VIII. Виказ пам'яток. *Літопис Бойківщини*, 9, 75.
- Конопля, В. (1982). *Звіт з роботи Раделицької госпдогвірної археологічної експедиції Інституту суспільних наук АН УРСР у 1981 р.* Науковий архів Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича Національної академії наук України. Львів.
- Конопля, В. (1985). Исследования в Северо-Восточном Предкарпатье. *Археологические открытия 1983 года*, 293–294.
- Конопля, В. (1993). *Звіт з роботи загону №3 Верхньодністрянської археологічної експедиції Інституту народознавства АН України у 1992 р.* Науковий архів Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича Національної академії наук України. Львів.
- Конопля, В. (1995). Дослідження пізньомезолітичного поселення Раделичі 4. *Археологічні дослідження на Львівщині у 1995 р.*, 18–22.
- Конопля, В. (1998). Класифікація крем'яної сировини Заходу України. *Львівський історичний музей. Наукові записки*, 7, 139–157.
- Конопля, В. (1999). Пам'ятка пізнього мезоліту Раделичі-2. *Львівський археологічний вісник*, 1, 3–21.
- Конопля, В. (1999). Нове поселення культури лінійно-стрічкової кераміки у верхньому Подністров'ї. *Львівський археологічний вісник*, 1, 130–137.

- Конопля, В. (2008). Поселення культури лінійно-стрічкової кераміки Блищанка на Сереті. *Вісник Інституту археології*, 3, 196–222.
- Конопля, В. (2009). Багатошарова пам'ятка Гончари поблизу Львова. *Наукові студії*, 2, 91–118.
- Конопля, В. (2010). Вироби з кременю, обсидіану і каменю поселення культури лінійно-стрічкової кераміки Медина на Івано-Франківщині. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*, 14, 385–393.
- Конопля, В., Довгань, П., Стеблій, Н. (2010). Пам'ятки доісторичного часу Буська та його околиць. *Вісник Інституту археології*, 5, 93–134.
- Конопля, В., Мацкевий, Л. (1996). Роботи городоцької експедиції у 1995 році. *Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego*, 17, 319–322.
- Конопля, В., Стеблій, Н. (2009). Матеріали з нижніх культурно-хронологічних горизонтів північно-східної частини городища літописного Бужська. *Вісник Інституту археології*, 4, 81–110.
- Конопля, В., Яворівський, З. (2003). Нова Скварява. Пам'ятки археології. «Археологічні джерела Львівщини», 3. Львів.
- Кучера, М. (1971). Археологические исследования Волынского отряда. *Археологические исследования в Украине в 1968 г.*, 242–245.
- Ленартович, О. (2009). Культура лінійно-стрічкової кераміки на території України: історія дослідження. *Археологічні дослідження Львівського університету*, 12, 226–261.
- Ленартович, О. (2010). Керамічний комплекс поселення культури лінійно-стрічкової кераміки Котоване І. *Археологічні дослідження Львівського університету*, 13, 71–91.
- Ленартович, О. (2011). Топографічні особливості поселень культури лінійно-стрічкової кераміки у верхів'ї Дністра та Західного Бугу. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*, 15, 64–77.
- Ленартович, О. В. (2013). Культура лінійно-стрічкової кераміки у басейні Верхнього та Середнього Дністра і Західного Бугу: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. іст. наук: 07.00.04 – археологія; НАН України, Ін-т археології. Львів, 22 с.
- Манько, В. (2010). Проблеми вивчення неоліту України. *Кам'яна доба України*, 13, 229–253.
- Манько, В., Теліженко, С. (2016). Проблеми походження культури лінійно-стрічкової кераміки на заході України. *Наукові студії*, 9, 3–24.
- Мацкевой, Л. (1975). *Звіт про роботи Прикарпатської мезоліто-неолітичної експедиції Інституту суспільних наук АН УРСР в 1974 році*. Науковий архів Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. Львів.
- Мацкевой, Л. (1976). *Звіт про роботи Прикарпатської мезоліто-неолітичної експедиції Інституту суспільних наук АН УРСР в 1975 році*. Науковий архів Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. Львів.
- Мацкевой, Л. (1977). *Звіт про роботи у Львівській, Закарпатській та Івано-Франківській областях в 1976 році*. Науковий архів Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. Львів.
- Мацкевой, Л. (1984). Исследования в западных областях Украины. *Археологические открытия 1982 года*, 297.
- Мацкевой, Л. (1991). *Мезолит Запада Украины*. Киев.
- Мацкевий, Л. (1992). *Звіт про роботи Львівської обласної археологічної експедиції ІСН АН України в 1991 році*. Науковий архів Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. Львів.
- Мацкевий, Л. (1995). *Роботи Прикарпатської, Городоцької і Львівської обласної експедиції у 1994 році*. Науковий архів Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. Львів.
- Мацкевий, Л. (1998). Мезоліт українських Карпат. *Carpatica-Carpatika. Старожитності Верхнього Потисся та суміжних регіонів*, 5, 24–44.
- Мацкевий, Л., Козак, Д. (2010). *Старожитності Дрогобицького передгір'я*. Львів; Дрогобич.
- Мацкевий, Л., Кочкін, І., Панахид, Г. (2008). Підсумки та перспективи археологічних досліджень у с. Старуні. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*, 12, 242–266.
- Мацкевий, Л., Панахид, Г. (2010). Транскарпатські культурно-історичні контакти у добу мезоліту на Заході України. *Transkarpackie kontakty kulturowe w epoce kamienia, brązu i wczesnej epoce żelaza*, 139–176.

- Нужний, Д. (1979). Деякі питання «мікрорізьцевої техніки». *Археологія*, 32, 35–43.
- Охрименко, Г. (1983). Раскопки жилищ каменного века на Волини. *Археологические открытия 1981 года*, 303.
- Охрименко, Г. (1985). Раскопки в окрестностях города Луцк. *Археологические открытия 1983 года*, 337.
- Охрименко, Г. (1997). Дослідження поселення культури лінійно-стрічкової кераміки Голишів-II. *Археологічні дослідження в Україні, 1993*, 101–103.
- Охрименко, Г. (2009). *Кам'яна доба на території Північно-Західної України (XII–III тис. до н. е.)*. Луцьк.
- Пастернак, Я. (1942, 8 листопада). Археологічні розкопки на Бойківщині. *Краківські вісті*, 250, 3.
- Пассек, Т., Черныш, Е. (1963). *Памятники культуры линейно-ленточной керамики на территории СССР*. Археология СССР: Свод археологических источников (Б1–11).
- Пелецишин, Н. (1985). Исследования в Львовской области. *Археологические открытия 1983 года*, 339.
- Пелецишин, М. (1992). Неолітичне поселення біля м. Винники. *Археологічні дослідження Винниківського історико-краєзнавчого музею за 1991 рік*, 3–14.
- Пелецишин, М. (1999). Неолітичне поселення в с.Тадані на Західному Бузі. *Львівський археологічний вісник*, 1, 22–46.
- Пелецишин, М., Конопля, В. (1999). Східнокарпатський регіон у первісності (кам'яний вік). *Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат. Археологія та антропологія*. Львів, 31–115.
- Пясецький, В., Охрименко, Г. (1990). Дослідження пам'яток культури лінійно-стрічкової кераміки на Волині. *Археологія*, 4, 69–82.
- Радієвська, Т. (1992). Комплекс матеріалів культури лінійно-стрічкової кераміки із багат шарового поселення Жванець. *Археологічні дослідження, проведені на території України протягом 80-х років державними органами охорони пам'яток та музеями республіки*, 57–61.
- Сало, Б., Назар, І., Чорний, А., Фіцко, М., Кісілевич, Ю (2012). Рятівні дослідження на Львівщині. *Археологічні дослідження в Україні, 2011*, 302–303.
- Свешников, И. (1954). Культура линейно-ленточной керамики на территории верхнего Поднестровья и Западной Волини. *Советская археология*, XX, 100–130.
- Сілаєв, О., Довгань, П., Конопля, В. (2012). Розвідкові роботи на південній околиці Буська. *Львівський археологічний вісник*, 2, 67–69.
- Сілаєв, О., Ільчишин, З., Теліженко, С. (2021). Рятівні дослідження неолітичного поселення Модричі I. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*, 25, 188–217. <https://doi.org/10.33402/mdarv.2021-25-188-217>
- Телегін, Д. (1976). Про номенклатурний список крем'яних виробів доби мезоліту – неоліту. *Археологія*, 19, 21–45.
- Теліженко, С. (2015). Неолітичний об'єкт КЛСК на багат шаровій пам'ятці Ратнів-II (урочище Ріписько) зі слідами землеробського виробництва. *Наукові студії*, 8, 63–75.
- Ткачук, Т., Кочкін, І., Щодровський, Р. (2017). *Багат шарове поселення Більшівці (ур. Кути) на Верхньому Подністров'ї. – Збори П. Перекліти. Дослідження 1999 р., 1*. Галич; Івано-Франківськ.
- Черныш, Е. (1962). Неолитическое поселение у с.Торское на Днестре. *Краткие сообщения Института археологии*, 92, 83–86.
- Antoniewicz, W. (1921). Z badań archeologicznych w górnym dorzeczu Dniestru *Wiadomości Archeologiczne*, VI, 79–108.
- Balcer, B. (1986). Zagadnienie neolityzacji ziem Polski w świetle badań przemysłów krzemienych związanych z kulturami «ceramicznymi», *Archeologia Polski*, 31 (1), 95–124.
- Bardetskiy, A. (2012). New materials from the excavations of a multi-period settlement of Rovantsi, Hnidavska Hirka (Lutsk raion, Volhynia oblast) in 2010. *Sprawozdania Archeologiczne*, 64, 343–396.
- Fitzke, J. (1937). Odkrycie ziemianek starszej ceramiki wstęgowej w Łucku. *Sprawozdania Polskiej Akademii Umiejętności*, XLII, 231–232.

Lech, J. (1989). O rewolucji neolitycznej i krzemieniarstwie. Cz. II. Wokół neolityzacji dorzeczy Wisły i Odry. *Archeologia Polski*, XXXIV, 55–125.

Mateiciucová, I. (2008). *Talking Stones: The Chipped Stone Industry in Lower Austria and Moravia and the Beginnings of the Neolithic in Central Europe (LBK), 5700–4900 BC*. Brno.

Tringham, R. (1971). *Hunters, Fishers and Farmers of Eastern Europe 6000–3000 BC*. London.

REFERENCES

Bardetskyi, A. (2021). Rovantsi-Hnidavska Hirka – vyniatkova pamiatka kultury liniino-strichkovoї keramiky na Volyni. *Arkheolohichni zoshyty z Peresopnytsi*, 8, 132–154 (in Ukrainian). <http://dx.doi.org/10.15584/misroa.2023.44.2>

Bilas, N., & Konoplia, V. (2009). Arkheolohichni doslidzhennia v baseini richky Dumny. *Naukovi studii: Zbirnyk naukovykh prats*, 2, 119–138 (in Ukrainian).

Bilas, N., Konoplia, V., & Silaiev, O. (2013). Poshukovi roboty v Murovanomu. *Lvivskyi arkheolohichnyi visnyk*, 3, 21–23 (in Ukrainian).

Bilas, N., Konoplia, V., & Tymets, I. (2008). Arkheolohichni doslidzhennia v urochyshti «Lazky» poblyzu Vynnyk. *Naukovi studii: Zbirnyk naukovykh prats*, 1, 68–78 (in Ukrainian).

Bilas, N., Silaiev, O., Pliekhanov, Yu., & Konoplia, V. (2012). Doslidzhennia bahatosharovoї pamiatky Pidberiztsi-«Lazky». *Materials and studies on archeology of Sub-Carpathian and Volhynian area*, 16, 264–282 (in Ukrainian).

Buhai, P., Voinarovskiy, V., & Konoplia, V. (2009). Pam'iatky arkheolohii Komareva ta Volytsi (Sokalshchyna). *Arkheolohichni dzherela Lvivshchyny*, 4. Lviv. (in Ukrainian).

Vasilenko, B. (1987). Issledovaniya v Ivano-Frankovskoy oblasti. *Arkheologicheskie otkrytiya 1985 goda*, 313–314 (in Russian).

Voitovych, M., Yakovyshyna, Ya., Demskyi, N., & Demska, Ya. (2024). Rezultaty arkheolohichnykh obstezhen terytorii Volyno-Podilskoi vysochyny (okolysyi s. Slovita). *Materials and studies on archeology of Sub-Carpathian and Volhynian area*, 28, 321–369. <https://doi.org/10.33402/mdapv.2024-28-321-369> (in Ukrainian).

Haskevych, D. L. (2003). Kremiany inventar neolitychnykh kultur Ukrainy: avtoref. dys. na zdob. nauk. stup. kand. ist. nauk: 07.00.04 – arkheolohiia; NAN Ukrainy, In-t arkheolohii. Kyiv, 16 s. (in Ukrainian).

Hereta, I., Hrybovych, R., Matskevoi, L. et al. (Eds.). O. Chernysh (Ed.). (1981). *Arkheolohichni pamiatky Prykarpattia i Volyni kamianoho viku*. AN URSS, In-t susp. nauk. Kyiv: Naukova dumka, 308 s. (in Ukrainian).

Gribovich, R., & Konoplya, V. (1985). Issledovaniya v Prikarpatie. *Arkheologicheskie otkrytiya 1984 goda*, 228–229 (in Russian).

Hrybovych, R., & Konoplia, V. (2007). Pamiatka piznoho mezolitu Radelychi I u pivnichno-skhidnomu Peredkarpatti. *Materials and studies on archeology of Sub-Carpathian and Volhynian area*, 11, 216–230 (in Ukrainian).

Dovhan, P. (2008). Buskyi arkheolohichni kompleks: stan ta perspektyvy doslidzhennia. *Visnyk Instytutu arkheolohii*, 3, 136–195 (in Ukrainian).

Zalizniak, L. (1995). Piznii mezolit Ukrainy. *Arkheolohiia*, 4, 3–16 (in Ukrainian).

Zlatohorskyi, O. (2010). Riativni rozkopky na Volyni u 2008 rotsi. *Arkheolohichni doslidzhennia Lvivskoho universytetu*, 13, 296–308 (in Ukrainian).

Zlatohorskyi, O., & Bardetskyi, A. (2010). Doslidzhennia bahatosharovoho poselennia Hnidavska Hirka bilia Lutska u 2009 rotsi. *Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego*, XXXI, 101–114. (in Ukrainian).

Zlatohorskyi, O., & Vasheta, M. (2012). Riativni doslidzhennia v s. Rovantsi Lutskoho r-nu. *Arkheolohichni doslidzhennia v Ukraini*, 2011, 180–181 (in Ukrainian).

Zlatohorskyi, O., Telizhenko, S., & Tkach, V. (2015). Doslidzhennia v urochyshti Ripysko. *Arkheolohichni doslidzhennia v Ukraini*, 2014, 26–27 (in Ukrainian).

Zlatohorskyi, O., Tkach, V., & Bardetskyi, A. (2011). Riativni doslidzhennia na terytorii uroch. Hnidavska Hirka. *Arkheolohichni doslidzhennia v Ukraini*, 2010, 143–144 (in Ukrainian).

- Klapchuk, M., & Klapchuk, V. (2005). Transkarpatskyi shliakh vid doby paleolitu do kintsia XVIII stolittia. *Halychyna*, 11, 45–52 (in Ukrainian).
- Kobilnyk, V. (1934). Z arkheologii Boikivshchyny. IV. Vykaz pamiatok. *Litopys Boikivshchyny*, 4, 11–12 (in Ukrainian).
- Kobilnyk, V. (1935a). Z arkheologii Boikivshchyny. V. Vykaz pamiatok. *Litopys Boikivshchyny*, 5, 14 (in Ukrainian).
- Kobilnyk, V. (1935b). Z arkheologii Boikivshchyny. VI. Vykaz pamiatok. *Litopys Boikivshchyny*, 6, 21–22 (in Ukrainian).
- Kobilnyk, V. (1936). Z arkheologii Boikivshchyny. VII. Vykaz pamiatok. *Litopys Boikivshchyny*, 7, 4–6 (in Ukrainian).
- Kobilnyk, V. (1937). Z arkheologii Boikivshchyny. VIII. Vykaz pamiatok. *Litopys Boikivshchyny*, 9, 75 (in Ukrainian).
- Konoplia, V. (1982). *Zvit z roboty Radelytskoi hospdohovirnoi arkheolohichnoi ekspedytsii Instytutu suspilnykh nauk AN URSR u 1981 r.* Naukovyi arkhiv Instytutu ukrainoznavstva im. I. Kryp'iakevycha Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. Lviv (in Ukrainian).
- Konoplya, V. (1985). Issledovaniya v Severo-Vostochnom Predkarpate. *Arkheologicheskie otkrytiya 1983 goda*, 293–294 (in Russian).
- Konoplia, V. (1993). *Zvit z roboty zahonu № 3 Verkhnodnistrianskoi arkheolohichnoi ekspedytsii Instytutu narodoznavstva AN Ukrainy u 1992 r.* Naukovyi arkhiv Instytutu ukrainoznavstva im. I. Kryp'iakevycha Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. Lviv (in Ukrainian).
- Konoplia, V. (1995). Doslidzhennia piznomezolitichnoho poselennia Radelychi 4. *Arkheolohichni doslidzhennia na Lvivshchyni u 1995 r.*, 18–22 (in Ukrainian).
- Konoplia, V. (1998). Klyasyfikatsiia kremianoi syrovyny Zakhodu Ukrainy. *Lvivskiy istorychnyi muzei. Naukovi zapysky*, 7, 139–157 (in Ukrainian).
- Konoplia, V. (1999). Pamiatka piznoho mezolitu Radelychi-2. *Lvivskiy arkheolohichnyi visnyk*, 1, 3–21 (in Ukrainian).
- Konoplia, V. (1999). Nove poselennia kultury liniino-strichkovoï keramiky u verkhnomu Podnistrovi. *Lvivskiy arkheolohichnyi visnyk*, 1, 130–132 (in Ukrainian).
- Konoplia, V. (2008). Poselennia kultury liniino-strichkovoï keramiky Blyshchanka na Sereti. *Visnyk Instytutu arkheologii*, 3, 196–222 (in Ukrainian).
- Konoplia, V. (2009). Bahatosharova pamiatka Honchary poblyzu Lvova. *Naukovi studii*, 2, 91–118 (in Ukrainian).
- Konoplia, V. (2010). Vyroby z kremeniu, obsydianu i kameniu poselennia kultury liniino-strichkovoï keramiky Medynia na Ivano-Frankivshchyni. *Materials and studies on archeology of Sub-Carpathian and Volhynian area*, 14, 385–393 (in Ukrainian).
- Konoplia, V., Dovhan, P. & Steblii, N. (2010). Pamiatky doistorychnoho chasu Buska ta yoho okolyts. *Visnyk Instytutu arkheologii*, 5, 93–134 (in Ukrainian).
- Konoplia, V. & Matskevych, L. (1996). Roboty horodotskoi ekspedytsii u 1995 rotsi. *Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego*, 17, 319–322 (in Ukrainian).
- Konoplia, V., & Steblii, N. (2009). Materialy z nyzhnikh kulturno-khronolohichnykh horyzontiv pivnichno-skhidnoi chastyny horodyshcha litopysnoho Buzhska. *Visnyk Instytutu arkheologii*, 4, 81–110 (in Ukrainian).
- Konoplia, V., & Yavorivskiy, Z. (2003). Nova Skvariava. Pamiatky arkheologii. *Arkheolohichni dzherela Lvivshchyny*, 3. Lviv (in Ukrainian).
- Kuchera, M. (1971). Arkheologicheskie issledovaniya Volynskogo otryada. *Arkheologicheskie issledovaniya v Ukraine v 1968 g.*, 242–245 (in Russian).
- Lenartovych, O. (2009). Kultura liniino-strichkovoï keramiky na terytorii Ukrainy: istoriia doslidzhennia. *Arkheolohichni doslidzhennia Lvivskoho universytetu*, 12, 226–261 (in Ukrainian).
- Lenartovych, O. (2010). Keramichni kompleks poselennia kultury liniino-strichkovoï keramiky Kotovane I. *Arkheolohichni doslidzhennia Lvivskoho universytetu*, 13, 71–91 (in Ukrainian).

- Lenartovych, O. (2011). Topografichni osoblyvosti poselen kultury liniino-strichkovoї keramiki u verkhiv Dnistra ta Zakhidnoho Buhu. *Materials and studies on archeology of Sub-Carpathian and Volhynian area*, 15, 64–77 (in Ukrainian).
- Lenartovych, O. V. (2013). Kultura liniino-strichkovoї keramiki u baseini Verkhnoho ta Srednoho Dnistra i Zakhidnoho Buhu: avtoref. dys. na zdob. nauk. stup. kand. ist. nauk: 07.00.04 – arkheolohiia; NAN Ukrainy, In-t arkheolohii. Lviv, 22 s. (in Ukrainian).
- Manko, V. (2010). Problemy vyvchennia neolitu Ukrainy. *Kamiana doba Ukrainy*, 13, 229–253 (in Ukrainian).
- Manko, V., & Telizhenko, S. (2016). Problemy pokhodzhennia kultury liniino-strichkovoї keramiki na zakhodi Ukrainy. *Naukovi studii*, 9, 3–24 (in Ukrainian).
- Matskevoi, L. (1975). *Zvit pro roboty Prykarpatskoi mezolito-neolitychnoi ekspedytsii Instytutu suspilnykh nauk AN URSS v 1974 rotsi*. Naukovyi arkhiv Instytutu ukraїnoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy. Lviv (in Ukrainian).
- Matskevoi, L. (1976). *Zvit pro roboty Prykarpatskoi mezolito-neolitychnoi ekspedytsii Instytutu suspilnykh nauk AN URSS v 1975 rotsi*. Naukovyi arkhiv Instytutu ukraїnoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy. Lviv (in Ukrainian).
- Matskevoi, L. (1977). *Zvit pro roboty u Lvivskii, Zakarpatskii ta Ivano-Frankivskii oblastiakh v 1976 rotsi*. Naukovyi arkhiv Instytutu ukraїnoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy. Lviv (in Ukrainian).
- Matskevoj, L. (1984). *Issledovaniya v zapadnykh oblastiakh Ukrainy. Arkheologicheskie otkrytiya 1982 goda*, 297 (in Russian).
- Matskevoj, L. (1991). *Mezolit Zapada Ukrainy*. Kiev (in Russian).
- Matskevyi, L. (1992). *Zvit pro roboty Lvivskoi oblasnoi arkheolohichnoi ekspedytsii ISN AN Ukrainy v 1991 rotsi*. Naukovyi arkhiv Instytutu ukraїnoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy. Lviv (in Ukrainian).
- Matskevyi, L. (1995). *Roboty Prykarpatskoi, Horodotskoi i Lvivskoi oblasnoi ekspedytsii u 1994 rotsi*. Naukovyi arkhiv Instytutu ukraїnoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy. Lviv (in Ukrainian).
- Matskevyi, L. (1998). Mezolit ukraїnskykh Karpat. *Carpatica–Karpatyka. Starozhytnosti Verkhnoho Potyssia ta sumizhnykh rehioniv*, 5, 24–44 (in Ukrainian).
- Matskevyi, L., & Kozak, D. (2010). *Starozhytnosti Drohobyskoho peredhiria*. Lviv; Drohobych (in Ukrainian).
- Matskevyi, L., Kochkin, I., & Panakhyd, H. (2008). Pidsumky ta perspektyvy arkheolohichnykh doslidzhen u s. Staruni. *Materials and studies on archeology of Sub-Carpathian and Volhynian area*, 12, 242–266 (in Ukrainian).
- Matskevyi, L., & Panakhyd, H. (2010). Transkarpatski kulturno-istorychni kontakty u dobu mezolitu na Zakhodi Ukrainy. *Transkarpatskie kontakty kulturove w epoche kamienia, brązu i wczesnej epoche żelaza*, 139–176. (in Ukrainian).
- Nuzhnyi, D. (1979). Deiaki pytannia «mikroriztsevoi tekhniki». *Arkheolohiia*, 32, 35–43 (in Ukrainian).
- Okhrimenko, G. (1983). Raskopki zhilishh kamennogo veka na Volyni. *Arkheologicheskie otkrytiya 1981 goda*, 303 (in Russian).
- Okhrimenko, G. (1985). Raskopki v okrestnostyakh goroda Lutsk. *Arkheologicheskie otkrytiya 1983 goda*, 337 (in Russian).
- Okhrimenko, G. (1997). Doslidzhennia poselennia kultury liniino-strichkovoї keramiki Holyshiv-II. *Arkheolohichni doslidzhennia v Ukraini*, 1993, 101–103 (in Ukrainian).
- Okhrimenko, H. (2009). *Kamiana doba na terytorii Pivnichno-Zakhidnoi Ukrainy (XII–III tys. do n. e.)*. Lutsk (in Ukrainian).
- Pasternak, Ya. (1942, 8 lystopada). Arkheolohichni rozkopy na Boikivshchyni. *Krakovski visti*, 250, 3 (in Ukrainian).
- Passek, T., & Chernysh, E. (1963) *Pamyatniki kultury linejno-lentochnoj keramiki na territorii SSSR. Arkheologiya SSSR: Svod arkheologicheskikh istochnikov (B1–11)*. (in Russian).
- Peleshishin, N. (1985). Issledovaniya v Lvovskoj oblasti. *Arkheologicheskie otkrytiya 1983 goda*, 339 (in Russian).

Peleshchysyn, M. (1992). Neolitychne poselennia bilia m. Vynnyky. *Arkheolohichni doslidzhennia Vynnykiivskoho istoriko-kraieznavchoho muzeiu za 1991 rik*, 3–14 (in Ukrainian).

Peleshchysyn, M. (1999). Neolitychne poselennia v s. Tadani na Zakhidnomu Buzi. *Lvivskyi arkheolohichni visnyk*, 1, 22–46 (in Ukrainian).

Peleshchysyn, M., & Konoplia, V. (1999). Skhidnokarpatskyi rehion u pervisnosti (kamiany vik). *Etnohenez ta etnichna istoriia naseleння Ukrainy Karpat. Arkheolohiia ta antropolohiia*. Lviv, 31–115 (in Ukrainian).

Piasetskyi, V., & Okhrimenko, H. (1990). Doslidzhennia pamiatok kultury liniino-strichkovoї keramiky na Volyni. *Arkheolohiia*, 4, 69–82 (in Ukrainian).

Radiievska, T. (1992). Kompleks materialiv kultury liniino-strichkovoї keramiky iz bahatosharovoho poselennia Zhvanets. *Arkheolohichni doslidzhennia, provedeni na terytorii Ukrainy protiahom 80-kh rokiv derzhavnymy orhanamy okhorony pam'iatok ta muzeiamy respubliky*, 57–61 (in Ukrainian).

Salo, B., Nazar, I., Chorny, A., Fitsko, M., & Kisilevych, Yu. (2012). Riativni doslidzhennia na Lvivshchyni. *Arkheolohichni doslidzhennia v Ukraini, 2011*, 302–303 (in Ukrainian).

Sveshnikov, I. (1954). Kultura linejno-lentochnoj keramiky na territorii verkhnego Podnestrovyia i Zapadnoj Volyni. *Sovetskaia arkheologiya*, XX, 100–130 (in Russian).

Silaiev, O., Dovhan, P., & Konoplia, V. (2012). Rozvidkovi roboty na pivdennii okolytsi Buska. *Lvivskyi arkheolohichni visnyk*, 2, 67–69 (in Ukrainian).

Silaiev, O., Ilchysyn, Z., & Telizhenko, S. (2021). Riativni doslidzhennia neolitychnoho poselennia Modrychi I. *Materials and studies on archeology of Sub-Carpathian and Volhynian area*, 25, 188–217. <https://doi.org/10.33402/mdapv.2021-25-188-217> (in Ukrainian).

Telehin, D. (1976). Pro nomenklaturnyi spysok krem'ianykh vyrobiv doby mezolitu – neolitu. *Arkheolohiia*, 19, 21–45 (in Ukrainian).

Telizhenko, S. (2015). Neolitychnyi ob'ekt KLSK na bahatosharovii pamiatki Ratniv-II (urochyshe Ripysko) zi slidamy zemlerobskoho vyrobnytstva. *Naukovi studii*, 8, 63–75 (in Ukrainian).

Tkachuk, T., Kochkin, I., & Shchodrovskyi, R. (2017). *Bahatosharove poselennia Bilshivtsi (ur. Kut) na Verkhnomu Podnistrovi. – Zbory P. Pereklity. Doslidzhennia 1999 r., 1*. Halych; Ivano-Frankivsk (in Ukrainian).

Chernysh, E. (1962). Neoliticheskoe poselenie u s. Torskoe na Dnestre. *Kratkie soobshheniya Instituta arkheologii*, 92, 83–86 (in Russian).

Antoniewicz, W. (1921). Z badań archeologicznych w górnym dorzeczu Dniestru *Wiadomości Archeologiczne*, VI, 79–108 (in Polish).

Balcer, B. (1986). Zagadnienie neolityzacji ziem Polski w świetle badań przemysłów krzemiennych związanych z kulturami «ceramicznymi». *Archeologia Polski*, 31(1), 95–124 (in Polish).

Bardetskiy, A. (2012). New materials from the excavations of a multi-period settlement of Rovantsi, Hnidavska Hirka (Lutsk raion, Volhynia oblast) in 2010. *Sprawozdania Archeologiczne*, 64, 343–396 (in English).

Fitzke, J. (1937). Odkrycie ziemianek starszej ceramiki wstęgowej w Łucku. *Sprawozdania Polskiej Akademii Umiejętności*, XLII, 231–232 (in Polish).

Lech, J. (1989). O rewolucji neolitycznej i krzemieniarstwie. Cz. II. Wokół neolityzacji dorzeczy Wisły i Odry. *Archeologia Polski*, XXXIV, 55–125 (in Polish).

Mateiciucová, I. (2008). *Talking Stones: The Chipped Stone Industry in Lower Austria and Moravia and the Beginnings of the Neolithic in Central Europe (LBK), 5700–4900 BC*. Brno (in English).

Tringham, R. (1971). *Hunters, Fishers and Farmers of Eastern Europe 6000–3000 BC*. London (in English).

Стаття: надійшла до редакції 29.04.2025
прийнята до друку 21.08.2025

THE TYPOLOGY OF FLINT AND OBSIDIAN ARTEFACTS
OF THE LINEARBANDKERAMIK CULTURE BASED ON MATERIALS
FROM THE STYR, HORYN, WESTERN BUG AND UPPER DNISTER BASINS

Volodymyr CHORNOBRYVETS

*Ivan Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of NAS of Ukraine,
Vynnychenko Str., 24, 79008, Lviv, Ukraine,
e-mail: czornobrywetz@ukr.net*

The key points in the history of research of 27 sites, which materials are used to characterise the typology of flint and obsidian artefacts and flint production of the LBK culture, are highlighted. The state of research of each site is reflected, as well as the contribution of individual scholars in different periods of history. It is noted that in the interwar period, the following scholars from Ukrainian and Polish archaeological schools were engaged in the study of the Neolithic in Western Ukraine: W. Antoniewicz, O. Tsynkalovskyi, J. Fitzke, Ya. Pasternak, V. Kobilnyk; during the years of Soviet rule and Ukrainian independence, research was conducted by: T. Passek, K. Chernysh, T. Movsha, I. Sveshnikov, Yu. Zakharuk, M. Kuchera, O. Pozikhovskiy, V. Pyasetskiy, B. Vasylenko, M. Peleshchyshyn, V. Konoplya, I. Mykhalchyshyn, H. Okhrimenko, V. Tkach, P. Dovhan, N. Steblyi, T. Tkachuk, O. Zlatohorskiy, S. Telizhenko, B. Salo, O. Silaev, A. Havinskiy, O. Lenartovych, and others.

The contribution of O. Tsynkalovskyi, Ya. Pasternak, V. Kobylnik, I. Sveshnikov, D. Telegin, H. Okhrimenko, M. Peleshchyshyn, V. Konoplya, and S. Telizhenko to the development of methods of processing collections and typological constructions were noted. It was noticed that the issue of developing typology and classification of flint tools in Ukraine belongs to the general European scientific context.

Based on previously developed typological constructions and following the sequence of flint processing stages, an attempt was made to characterise the flint production of the LBK culture within the 'category-group-type' coordinate system. Based on typological and statistical analysis of flint inventory collections, localisation of marker sites, and analysis of the frequency of use of certain types of raw materials, in particular obsidian, during the Mesolithic and Neolithic periods, an assumption was made about the possible continuity of flint processing technology at the turn of the two eras.

Key words: Neolithic, Linearbandkeramik culture, Mesolithic, history of research, archaeological surveys and excavations, collections of flint and obsidian artefacts, typology, classification, Western Volhynia, Western Podillia, Dnister region, Sub-Carpathian region.